

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

*In memoria di Mario Brunetti ex-direttore
del Museo Civico Correr di Venezia*

Οἱ Βενετοί, ὅταν καταλάβανε τὴν Κρήτη, στὶς ἀρχὲς τοῦ 13. αἰώ-
να, βρῆκαν ἓνα καθεστῶς ἐκκλησιαστικό, πὺ εἶχε ἐγκατασταθεῖ μετὰ
τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς τὸ 961. Κατὰ τὸ
980, σύμφωνα μὲ τὸ Τακτικὸ 3 Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἡ
Κρήτη εἶχε 12 ἐπισκοπές: 1) τῆς Γόρτυνας, 2) τῆς Ἀρκαδίας, 3) τῆς
Κνωσοῦ, 4) τῆς Χερρονήσου, 5) τοῦ Αὐλοποτάμου, 6) τοῦ Ἀγρίου,
7) τῆς Λάμπης, 8) τῆς Κυδωνίας, 9) τῆς Ἱερᾶς, 10) τῆς Σητείας, 11)
τῆς Πέτρας καὶ 12) τῆς Κισάμου. Ἡ Βενετία, θέλοντας νὰ ἐξουδετε-
ρώσει τὴν ἐπίδραση πὺ ἀσκοῦσε ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος καὶ μάλιστα οἱ
ἐπίσκοποι, ἐκδίωξε τὸν ἀνώτερο κλῆρο καὶ παραχώρησε τὴ Μητρόπο-
λη¹ καὶ τὶς παραπάνω ἐπισκοπές, μαζί μὲ τὰ πλούσια κτήματά τους,
σὲ καθολικοὺς κληρικοὺς πὺ ὑπόδειξε ἡ Παπικὴ Αὐλή. Γιὰ νὰ φανεῖ
ὅμως ὅτι σέβεται καὶ τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν νέων ὑπηκόων
της, πὺ στὸ σύνολό τους ἦτανε ὀρθόδοξοι, δὲν πείραξε τοὺς παπάδες
καὶ τὰ μοναστήρια, τοὺς ὁποίους ἄφισε ἐλεύθερους νὰ ἀσκοῦν τὰ ἱερα-
τικά τους καθήκοντα. Στὶς πόλεις ὅμως, γιὰ νὰ ἔχει τὸν ἐνοριακὸ κλῆ-
ρο τῶν ὀρθοδόξων ὑποχείριό της, ὥριζε σὰν προϊστάμενους τοῦ κλήρου
αὐτοῦ τοὺς λεγόμενους Πρωτοπαπάδες, πὺ, φυσικά, ἦτανε πρό-
σωπα τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης της, δηλαδὴ πιστὰ ὄργανά της².

¹) Ἡ Μητρόπολη Κρήτης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε μεταφερθεῖ στὸ Χάντακα
ἀπὸ τὴ Γόρτυνα. (Βλ. Στ. Ξανθοῦδίδη, Περὶ τῆς Μητροπόλεως Κρήτης
καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Τιτου κατὰ τὴν Β' βυζαντ. περίοδον
(961 - 1204), στὸ περιοδικὸ «Χριστιανικὴ Κρήτη», Β' σ. 317 κέξ.).

²) Πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τοὺς Πρωτοπαπάδες
ὁ Μπενέτο Μόρο στὴν ἐκθεσὴ του (1602): «Παλαιότερα οἱ Ἕλληνες ἀπεχθά-
νονταν τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοπαπᾶ, πὺ εἶναι ὁ ἀρχιπαπᾶς τῶν ὀρθοδόξων. Τὸ
ἀξίωμα αὐτὸ διδότανε ἀπὸ τοὺς ἀντιπρόσωπους τῆς Γαληνότητάς σας, σύμφω-
να μὲ τὰ σοφώτατα διατάγματά της, σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς παπάδες σὲ κάθε πόλη
τοῦ Βασιλείου, κυρίως γιὰ νὰ τὸν ἔχουν πιστὸ ὄργανό τους καὶ νὰ μαθαίνουν
ἀπ' αὐτὸν τὶς διαθέσεις τῶν ἄλλων, πὺ ἔλεγαν, ὅτι ὁ Πρωτοπαπᾶς ἦτανε ἀπο-
στάτης ἀπὸ τὸ δόγμα των. Ἀπεχθάνονταν δὲ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τόσο πὺ ἀναγ-
κάζονταν νὰ τὸ ἀναθέτουν σὲ παπάδες ἀπὸ τὰ χωριά. Σήμερα (1602) τὸ ἀξίω-
μα τοῦτο εἶναι περιζήτητο καὶ τὸ ἀποκτοῦν μὲ μέσα οἱ πιὸ σπουδαῖοι παπά-

Ἡ Βενετία, ὅπως ἀναφέρουν ὁ Ἰάκωβος Φοσκαρίνι³ καὶ ὁ Τζουάνε Μοκιενίγκο⁴ στὶς ἐκθέσεις τους, μοίρασε τὰ κτήματα τῶν περιφερειῶν ποὺ κατέλαβε σὲ τρεῖς μερίδες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὴ μιὰ ἐξεχώρησε στὴ Λατινικὴ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ τῆς ἐξασφαλίσει τοὺς ἀπαιτούμενους γιὰ τὴ συντήρησή της πόρους. Ὅμως, στὶς ἀρχὲς τουλάχιστο τῆς κυριαρχίας της, ἡ Βενετία ἄφισε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ κτήματά του. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1304 κιόλας ἡ Βενετία περιόρισε τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου στὴν ἐκμετάλλευση τῶν κτημάτων του στὴν Κρήτη, τὸ ὁποῖο ἀναγκάστηκε νὰ ἀπαλλοτριώσῃ πολλὰ καὶ νὰ νοικιάσῃ τὰ ὑπόλοιπα. Τὸ 1575 τοῦ ἔδιδαν μισθώματα μόνο 10.000 δουκάτα⁵.

Ὁ ἀνώτερος λατινικὸς κλῆρος, καὶ κυρίως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἀσχολούντανε περισσότερο μὲ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν φεούδων ποὺ ἐξεχωρήθησαν σ' αὐτὸν παρὰ μὲ τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα. Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Χάντακα—ποὺ ἦτανε ὅπου σήμερα τὸ μέγαρο τῆς Ἐνώσεως Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν—«μὲ τὰ δικαστήρια, τοὺς συμβολαιογράφους, τοὺς λατίνους ἱερεῖς καὶ τοὺς Ἑλληνες παπᾶδες καὶ τὸ στίφος τῶν παρασίτων ἔδινε τὴν ἐντύπωση μᾶλλον φρουρίου παρὰ οἴκου τοῦ Θεοῦ», λέει ἡ Ἔβα Τέα⁶. Συχνὰ πυκνά ἢ ἐπίσημη Λατινικὴ Ἐκκλησία βρισκόνταν σὲ διαμάχη μὲ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς Κρήτης, γιὰ τέτια οἰκονομικὰ ζητήματα, ὡς καὶ γιὰ ζητήματα ἐπιβολῆς της πάνω στὸν ὀρθόδοξο κλῆρο καὶ τοὺς ὀρθόδοξους ὑπηκόους, ποὺ, παρὰ τὴ φιλοκαθολικὴ στάση της, ἡ Βενετία ἤθελε νὰ τοὺς ἔχει κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐξάρτησή της, ἀκολουθοῦσα τὸ γνωστὸ δόγμα *Semo prima veneziani e poi cristiani*.

Γιὰ νὰ βάλλουν τέρμα στὶς διαμάχες αὐτὲς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία ἔκαναν ἔγγραφες συμφωνίες μεταξύ τους. Τὸ *Catasticum ecclesiarum et monasteriorum comunis*, ποὺ συντά

δες>. (βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. IV, Ἡράκλειο 1978, σ. 88)

³) Βλ. Biblioteca Marciana, Mss. Italiani, Cl. VII, No 631a/7476, relazione di Jacopo Foscarini del 1575, foglio 24v. «...assegnarono una parte di quelli beni alle chiese, una a V. stà...et una gran parte dettero alla Colonia...».

⁴) Βλ. Στ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τ. I, Ἡράκλειο 1910, σ. 22.

⁵) Βλ. Eva Tea, Saggio sulla storia religiosa di Candia dal 1590 al 1630, negli Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, t. LXXII, 1912-13, Parte seconda.

⁶) Ἔβα Τέα, ὁ. π. σ. 4, καὶ Σπ. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. Α', Ἀθῆναι 1932, ἔκδοση Ἀκαδημίας, σ. 222.

χτηκε τὸ 1320⁷, εἶναι μιὰ πλούσια καὶ σπουδαιότατη συλλογὴ τέτιων ἐγγράφων, σχετικῶν μὲ ἐκκλησιαστικὰ καὶ κυρίως περιουσιακῆς φύσεως ζητήματα, πού, ἂν δημοσιευτεῖ καμιὰ φορὰ, θὰ φέροι στὸ φῶς ἄπειρα στοιχεῖα, ἄγνωστα μέχρι σήμερα, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Κρήτης κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη τῆς Βενετοκρατίας⁸.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τῶν συμφωνιῶν μεταξὺ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν Βενετῶν στὴν Κρήτη καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ τὸ δημοσιευόμενον παρακάτω. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ἔγινε μεταξὺ τοῦ λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Alivrandο καὶ τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας Ἰωάννη Superentio ἢ Soranzo (1312 · 1327)⁹. Αὐτὸ ἐπικυρώνει τὴ γνωμάτευση τοῦ διάσημου νομικοῦ συμβούλου τῆς Βενετίας Fra Paolo Sarpi (1552 - 1623), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ 130 οὐνίτες παπᾶδες τῆς Κρήτης, πὺ θὰ δοῦμε παρακάτω, οἱ ἐκκλησίες τους, τὰ μοναστήρια τους καὶ τὰ νοσοκομεῖα τους εἶναι μὲν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τῶν Κρητικῶν Ἀρχῶν (τοῦ Δούκα), ὄχι ὅμως καὶ ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ Δόγη.

Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ βρίσκεται στὸ Cívico Museo Correr τῆς Βενετίας, Mss. Prov. Div. C. 675/v. Ἀντίγραφό του εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει τὸ 1954 ὁ τότε διευθυντῆς τοῦ Museo Correr ἀείμνηστος Mario Brunetti, στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου ἀφιερῶνω τὸ δημοσίευμα τοῦτο¹⁰.

Δημοσιεύεται, ὡς συνήθως, στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ, γινομένη ἀπὸ τὸν Ν. Πλάτωνα, Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων Κρήτης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ κι ἀπὸ τὴ θέση τούτη.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη σπουδαιότητα πὺ ἔχει γιὰ τὴν ἱστορία τῆς

⁷) Τὸ πρωτότυπο τοῦ πολύτιμου αὐτοῦ ντοκουμένου βρίσκεται στὸ Archivio di Stato Venezia (V. A. S.), Archivio del Duca, V, μὲ εἶναι ἀρκετὰ καταστρεμμένο. Ἄλλο ἀντίγραφο σὲ καλύτερη κατάσταση, βρίσκεται στὴ Bibliotheca S. Marco di Venezia (V. B. M.) Lat. X, 179.

⁸) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης, πὺ στὸ παρελθὸν ἔδειξε λαμπρὰ δείγματα τοῦ ἐνδιαφέροντός της γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου τούτου, ἐκδίδοντας μὲ δαπάνες της τὸ γνωστότατο σπουδαῖο περιοδικὸ «Χριστιανικὴ Κρήτη», ἔπρεπε νὰ ἐπιδείξει ἐνδιαφέρον καὶ σήμερα, γιὰ τὴν συγκέντρωση καὶ δημοσίευση τέτιων ἱστορικῶν ντοκουμέντων, πὺ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, καὶ νὰ ὑποστηρίζει ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ ἐκείνους πὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν συγκέντρωση καὶ δημοσίευση τέτιων στοιχείων.

⁹) Βλ. Ἐ β α Τ έ α, ὁ. π. σ. 44 καὶ Σ. Ξ α ν θ ο υ δ ί δ η «Χριστιανικὴ Κρήτη» Β', ὁ. π. σ. 279. Ὁ Ξανθουδίδης κακῶς μεταφράζει τὴν λ. *principe* = Δούκας τῆς Κρήτης, ἐνῶ ἐννοεῖ τὸν ἴδιο τὸ Δόγη καὶ τὴν ἴδια τὴν Κυβέρνηση τῆς Βενετίας. Βλ. προσφωνήσεις τῶν Γενικῶν Προβλεπτιῶν σις ἐκθέσεις τους. (Μνημεῖα Κρητ. Ἱστορίας τόμοι II, III, κλπ).

¹⁰) Ἀπέθανε τὸ 1956.

Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Βενετοκρατίας, πὺ εἶναι μέχρι σήμερα ἄγνωστη στὶς λεπτομέρειές της, τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο συμβάλλει ἐπίσης στὴν ἔρευνα τῶν ἐπωνύμων κρητικῶν οἰκογενειῶν, πὺ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ἐδῶ διασώζονται μέχρι σήμερα.

Civico Museo Correr — Mss. Prov. Div. C. 675/V¹¹.

In Christi nomine. Amen. Anno Nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo vigesimo tertio. Mense Augusti. Die XXVI. Indictione VI. Candide Insule Cretae. In Pallatio Ducis Cretae. Presentibus Ugolino Similiant(us), Jacobo Asollis, Thoma de Valdagno et Nicolao de Firmo quondam ser Viti, testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis. Cum ad Dei laudem et Insule Cretae statum et pro omni requie et animorum quietatione, infra partes infrascriptas perpetuo servanda et contentionum; disconsionum et discordiarum, ut dicitur, tolenda infrascriptam concordiam et compositionem per divinam providentiam et bonarum personarum intendentium facta et deliberata sit fuerit et tandem cum solemnitate debita confirmata inter magni-

Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν. Ἐτεὶ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χιλιοστῶ τριακοσιωστῶ εἰκοστῶ τρίτῳ. Μηνὶ Αὐγούστῳ. Ἡμέρα 26ῆ Ἰνδικτιῶνος ἕκτης. Ἐν Χάνδακι τῆς νήσου Κρήτης. Ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης¹². Παρόντων τῶν Οὐγολίνου Similiantus, Ἰακώβου Azzolis, Θωμᾶ de Valdagno, καὶ Νικολάου de Firmo τοῦ ποτὲ κυρίου Viti, κληθέντων ἐπὶ τούτοις ὡς μαρτύρων καὶ εἰδικῶς ἐνταλέντων.

Ἐπειδὴ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος τῆς Κρήτης καὶ ὑπὲρ πάσης ἡσυχίας καὶ διασώσεως τῆς ἡρεμίας τῶν ψυχῶν εἰς τὸ ἔσαι καὶ ἐπίσης πρὸς ἄρσιν πάσης διχογνωμίας καὶ διαφορίας, ὡς λέγεται, ἐγένετο μεταξὺ τῶν ὡς κάτωθι ἀναγραφομένων μερῶν καὶ ἀπεφασίσθη θεία προνοία καὶ ἐπινεύσει ἀγαθῶν προσώπων ἢ κατωτέρω συμφωνία καὶ σύμβασις καὶ ἐπὶ πλέον μὲ τὴν ὀφειλομένην ἐπισημότητα ἐπεκυρώθη μεταξὺ τοῦ μεγαλοπρεποῦς κυρίου Ἰωάν-

¹¹) Il Direttore di oggi del Museo Correr ebbe la bontà di collazionare all' originale del manoscritto il testo latino. Mi sento obbligato di ringraziarlo anche da qui.

¹²) Δούκας τῆς Κρήτης τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦταν ὁ Enrico Michiel. (Βλ. πίνακα δουκῶν Hip. Noiret, Documents Inédits pour servir à l' Histoire de la domination venitienne en Crète, Paris 1892 p. 555).

ficum dominum Joannem Superantio inclitum ducem et comune Veneciarum ex parte una, et Reverendum in Christo patrem et dominum fratrem Alivrando canonicum capitulum et clerum Cretae ex altera; de quibus, concordiam et compositionem plene constat publico instrumento scripto manu Baxiani publici apostolica et imperiale auctoritate notario ac duchale scriba; scripto dicto instrumento et roborato 1322 Indictione decima die XXIII Decembris, ut inferior; et cuius compositiones et concordia tenendo ad futuram memoriam infra et tandem, dicte partes omnia et singula infrascripta, que ex forme dicte compositionis et concordium vicissim agenda erat, dictam compositionem exequentes perficerint et adimplerint; Adeo dictus dominus Archiepiscopus et capitulum cretensis Ecclesie nomine suo et cleri cretensis, presentibus egregio viro Domino Thoma Dandolo, honorabili ducha Cretae, et eius consilio, nobilibus viris dominis Bernardo Demolino, et

νου Superantius, ἐνδόξου δόγη¹³ καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ Σεβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς καὶ κυρίου ἀδελφοῦ Alivrandus, τῶν Κανονικῶν¹⁴, τοῦ Καπίτουλου¹⁵ καὶ τοῦ κλήρου τῆς Κρήτης ἀφ' ἑτέρου· περὶ τῆς ὁποίας συμφωνίας καὶ συμβάσεως ὑπάρχει πλήρης βεβαίωσις διὰ δημοσίου συμβολαίου, γραφέντος διὰ χειρὸς τοῦ Βαχίανου, συμβολαιογράφου τοῦ δημοσίου κατ' ἀποστολικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν ἐξουσιοδότησιν καὶ δουκικοῦ γραφέως· τοῦ ὡς ἄνω συμβολαίου γραφέντος καὶ κυρωθέντος ἐν ἔτει 1322, Ἰνδικτιῶνος δεκάτη, ἡμέρα 28 Δεκεμβρίου, ὡς κάτωθι καὶ τοῦ ὁποίου συμβολαίου ἡ σύμβασις καὶ συμφωνία κρατοῦν τὰ ὡς κάτωθι γεγραμμένα εἰς μέλλουσαν μνήμην καὶ μάλιστα ἵνα τὰ ὡς κάτωθι μέρη ἐν τῷ συνόλω καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα, ὅσα ἐκ τοῦ τύπου τῆς εἰρημένης συμβάσεως καὶ συμφωνιῶν ἔδει ἀμοιβαίως νὰ γίνουν, δύνανται νὰ φέρουν ταῦτα εἰς πέρας καὶ ἐκπληρώσουν, τηροῦντες τὴν εἰρημένην συμφωνίαν.

Πρὸς τοῦτο ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, παρουσία τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς κυρίου Θωμᾶ Dandolo, ἐντιμοτάτου δούκα τῆς Κρήτης, καὶ τοῦ συμβουλίου του, τῶν εὐγενῶν κυρίων Βερ-

¹³) Τὸν πλήρη τίτλο του βλέπε παρακάτω σ.

¹⁴) Canonico λέγεται καὶ σήμερα ὁ ἱερέας ποὺ βοηθεῖ τὸν ἐπίσκοπο στὰ ἱερατικά του καθήκοντα. Οἱ Canonici ἔπαιρναν μέρος στὰ Capitoli.

¹⁵) Capitolo εἶναι ἡ σύνοδος τοῦ κλήρου. Ἱερά Σύνοδος. Βλ. καὶ Χριστιανικὴ Κρήτη Β' σ. 294.

Leonardo Marcango consiliariis eius pro Domino Duce et Dominio Venetiarum recipientibus, et confessi fuerunt quod predictos Dominos Ducem et Comune Venetiarum, ac per ipsum Dominum Ducham suosque Consiliarios ad mandatum predicti Domini Ducis Venetiarum, secundum tenorem dicte concordie bene confectae, ipsis Domino Archiepiscopo, Canonicis, Capitulo et clero cretense, dicta concordia et compositio de infrascriptis ad de casalibus permutationis nomine eis tradendis et assignandis et nunc traditis et consigatis . . . casali vocato Marathi-

νάροδου Demolino και Λεονάρδου Marcango, συμβούλων αὐτοῦ, ἐνεργούντων ἐν ὀνόματι τοῦ Δόγη και τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν¹⁶, συνωμολόγησαν ὅτι δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ κυρίου Δούκα και τῶν συμβούλων του, ὡς ἐντολέων τοῦ προειρημένου κυρίου Δόγη τῶν Βενετῶν, κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης καλῶς συντελεσθείσης συμφωνίας, εἰς αὐτοὺς τούτους τὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς Κανονικοὺς, τὸ Καπίτουλον και τὸν Κρητικὸν Κλήρον ἢ εἰρημένη σύμβασις και συμφωνία περὶ τῶν ὡς κατωτέρω ὀρίζει περὶ τῶν χωρίων, τὰ ὅποια ὑπὸ μορφὴν ἀνταλλαγῆς εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ παραδοθοῦν και νὰ κατακυρωθοῦν και τὰ ὅποια τώρα εἰς αὐτοὺς παραδίδονται και κατακυροῦνται, ἦτοι τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Μαραθίτης¹⁷, τὸ ὅποϊον κατέχουν ἐκ

¹⁶) Comune Venezia = τὸ Κοινό, ἢ Κοινότητα, τὸ Κράτος τῆς Βενετίας.

¹⁷) Ὁ Μαραθίτης ἦτανε δυὸ χωριά: Ἀπάνω και Κάτω Μαραθίτης. Ὁ Ἀπάνω ἦτανε πιδὸ μεγάλο· τὸ 1583 εἶχε 156 κατοίκους, ἐνῶ ὁ Κάτω εἶχε μόνο 69. (βλ. Pietro Castrolifalca, Libro de Information delle cose pubbliche del Regno di Candia ecc. Biblioteca Marciana Mss. Italiani, Cl. VI, No 156/6005, K. 101). Τὸ χωριὸ ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Barozzi (Francesco Barozzi, Descrittione dell'Isola di Creta, 1577, Bibliothèque Nationale à Paris, Fonds italien 384), και ἀπὸ τὸν Francesco Basilicata, Relazione ecc. del 1630, fo 36v, (Biblioteca Marciana, Mss. Italiani, Cl. VII, No 1683/8976).

Ὁ Μαραθίτης ὑπῆρχε τὸ 1630, ἀφοῦ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Βασιλικάτα. Ἀντίθετα στὴν τουρκικὴ ἀπογραφή, πού ἐγινε ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Χάντακα, τὸ 1671, (βλ. Ν. Σταυρινίδη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ, «Κρητικὰ Χρονικά», Α', σ. 84 ἐξ.) δὲν ἀναφέρεται. Ἀσφαλῶς, λοιπόν, καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας τοῦ Χάντακα ἰσως ἐπειδὴ ἦτανε κοντὰ στὸ τουρκικὸ στρατόπεδο - φρούριο, πού εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ σημερινὴ Φορτέσα.

Κατὰ τὴν πανούκλα τοῦ 1592 οἱ κάτοικοι τοῦ Μαραθίτη ξεσηκώθηκαν κατὰ τῆς βενετικῆς κυριαρχίας και δὲν ἐπέτρεψαν νὰ σταλοῦν τρόφιμα στοὺς δοκιμαζόμενους κατοίκους τοῦ Χάντακα. «Τὸν Μιχαλῆ Πίτσουλο, πού εἶχαν ὑπο-

ti, quod tenent a Comune Venetiarum heredes q Mathei Raguseo, et casali vocato La Xerolea, quod tenent a Comune Venetiarum, Nicolaus Pasqualigo et illi de Cha Pantaleo, et quem de centum triginta clericis grecis per ipsum Dominum Archiepi-

τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν οἱ κληρονόμοι τοῦ ποτὲ Μαιθαίου Ραγουζαίου, καὶ τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Ξερολέα¹⁸, τὸ ὁποῖον κατέχουν ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν¹⁹ ὁ Νικόλαος Πασκουαλίγκος καὶ οἱ τοῦ οἴκου Πανταλέου, καὶ ἐπίσης περὶ τῶν 130 ἐλλήνων κληρικῶν τῶν καθορισθέντων ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, καὶ οἷτι.

δειξοῦν ὡς ἀρχηγὸ τῆς ἀνταρσίας, φυλάκισα καὶ διάταξα τοὺς στρατιῶτες νὰ τὸν θανατώσουν μπροστὰ στὸ ἴδιο τὸ χωριὸ καὶ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του, νὰ τὸν σύρουν καὶ νὰ τὸν κρεμάσουν ἀπὸ τὸ ἓνα πόδι σ' ἓνα δέντρο. Διάταξα ἐπίσης νὰ κάψουν καὶ νὰ κατεδαφίσουν τὰ σπίτια ἐκείνων ποὺ πῆραν μέρος στὴν ἀνταρσία», ἀναφέρει στὴν ἐκθέσῃ του τοῦ 1594 ὁ καπετάνιος τοῦ Χάντακα Φίλιπ. Πασκουαλίγκο. (Βλ. Στέργ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. ΙΙΙ, Ἡράκλειο 1953, σ. 78). Σήμερα ὑπάρχει ἐκεῖ μικρὸς συνοικισμὸς, μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, μὲ 52 κάτοικους (Βλ. Πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπογραφή 1951, Ἀθῆναι 1955, σ. 78).

¹⁸⁾ Τὸ χωριὸ Ξερολιὰ (δηλαδὴ: ξερὴ ἐλιά) δὲν ἀναφέρεται σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς παραπάνω καταλόγους. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ λέγονται σήμερα πολλὰ τοπωνύμια τῆς Κρήτης (Πεδιάδα, Μαλεβιζι, Τέμενος, Σητεία, Σέλινο, Κυδωνία κλπ. Βλ. Ἀρχεῖο τοπωνυμίων Κρήτης, στὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης). Τὸ ἀναφερόμενο ἐδῶ χωριὸ τοῦ 1323 ἦταν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ μικρὸ μετοχάκι, ποὺ εἶναι ΝΔ τοῦ Ἀγ. Σύλλα Τεμένους.

¹⁹⁾ Ὅλη ἡ περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Χάντακα «ἢ μεταξὺ τῶν δύο οκαλῶν», δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Κασκὸν Ὅρος μέχρι τὸ Στρούμπουλα, καὶ μέχρι τὸ φρούριο Τέμενος (Κανλι Καστέλι), ἐξαιρέθηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀπὸ τὴ διανομὴ τῆς Κρήτης σὲ φέουδα καὶ τὴν ἐκράτησε ἡ Βενετικὴ Κυβέρνηση γιὰ λογαριασμὸ τῆς. Ἄρα καὶ ὁ Μορτιθίτης καὶ ἡ Ξερολιὰ, ποὺ βρίσκονται μέσα στὴν περιοχὴ αὐτὴ, ἀνῆκαν στὴ Βενετικὴ Κυβέρνηση καὶ αὐτὴ τὰ διέθεσε στοὺς βενετοὺς Ραγουζαῖο Νικ Πασκουαλίγκο καὶ στοὺς Πανταλέους. Τώρα μὲ τὴ δημοσιευόμενὴ συμφωνία τὰ χωριὰ αὐτὰ παραδίδονται στὴ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου «... ὑπὲρ πάσης ἡουχίας καὶ διασώσεως τῆς ἡμερίας τῶν ψυχῶν...» ὅπως ἀναφέρεται προηγουμένως (βλ. σ. 246).

Ὁ Ραγουζαῖος, ὁ Πασκουαλίγκος καὶ Πανταλέος ἦταν ἀπὸ βενετσάνικες οἰκογένειες, ἀλλὰ ἐξελληνίστηκαν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς Ραγουζαῖους ὁ Γεώργιος πῆρε, φαίνεται, μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Λέοντ. Καλέργη τοῦ 1341 καὶ ἀποκαταστάθηκε μὲ θέσπισμα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας τὸ 1382 μαζί μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ Λ. Καλέργη (Βλ. Σ Θεοτόκη. Θεσπίσματα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας 1281 - 1385, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ Β', τεύχ. ΙΙ, Ἀθῆναι 1937 σ. 230). Καὶ οἱ Πασχαλίγκοι ἐξελληνίστηκαν. Στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης ὑπάρχει ἐπιτύμβια πλάκα τοῦ 1605 τοῦ Ἰωάννη Πασχαλήγου μὲ ἐπιγραφή ἐλληνιστί. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Πανταλέοι

scorum . . . . qui sunt hic, videlicet: Antonius Metacheristi : papas vassili Andrianopoliti, papas Thomas Casturi, filius q. papatis Nicolai, papas (?) filius papatis vassilij Saclichi, papas Sifi Coti, Leo filius Johanno (?) Coti, papas Johanno Romeo, papas Johannes Fastafili, papas Georgius filius papatis Johanno Ca-

νες είναι οί ακόλουθοι, ἦτοι ²⁰ :

1) Ἀντώνιος Μεταχειριστής. 2) παπᾶς Βασίλης Ἀνδριανοπολίτης ²¹. 3) παπᾶς Θωμᾶς Καστούρης ²², υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Νικολάου. 4) παπᾶς υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασίλη Σαχλίκη ²³. 5) παπᾶς Σήφης Κότης. 6) Λέος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κότη. 7) παπᾶς Ἰωάννης Ρωμαῖος. 8) παπᾶς Γιάννης Φασταφύλης. 9) παπᾶ Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου

²⁰) Ἡ ἀπαίτηση τοῦ λατίνου Ἀρχιεπίσκοπου νὰ ἔχει κάτω ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία του τοὺς 130 παπᾶδες τοῦ Χάντακα ὑπῆρχε ἀπὸ τὸ 1266. (Βλ. E n a T e a, ὁ. π. σ. 42 καὶ Archivio Duca di Candia Catasticum Ecclesiarum et Monasteriorum Comunis, B 13). Τὸ δικαίωμα αὐτὸ τὸ ἀναγνώρισε ἡ Βενετία μὲ τὴ συμφωνία πὺν ἔκανε μὲ τὸ λατίνον Ἀρχιεπίσκοπον στίς 28 Δεκεμβρίου 1322. (Βλ. παρακάτω καὶ Στ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. I, σ. 15). Ἡ σύμβαση αὐτὴ ἀναφέρεται καὶ στὰ Acta et Decreta Consilij Rogatorum Venetiarum Res Creticas Illustrantia 1293 - 1385, Liber VI, 1320 - 1322, fo 67 - 70. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ. Β', τεύχος I, Ἀθῆναι 1936, σ. 74).

²¹) Τοὺς 150 οὐνίτες παπᾶδες ἔδωσαν 55 οἰκογένειες τοῦ Χάντακα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετά τους. Στὸν παρακάτω κατάλογο ἀναφέρονται 13 παπᾶδες μὲ τὸ ἐπίθετο Καλιάτης, 12 μὲ τὸ ἐπίθετο Καλάπτης, 9 μὲ τὸ ἐπίθετο Χαραλάμπης, 7 μὲ τὸ Ἀνδριανοπολίτης, 5 μὲ τὸ Σιδερος, 4 μὲ τὸ Βροντίσης, 4 μὲ τὸ Σιλαμίτης, 3 μὲ τὸ Σιλιγάρδος, 3 μὲ τὸ Ναυτόπουλος, 3 μὲ τὸ Μουρλάτος, 3 μὲ τὸ Κουζίνος, 3 μὲ τὸ Χανδακίτης κλπ. Στίς ἀρχὲς τῆς Βενετοκρατίας ἦτανε λίγοι οἱ Κρητικοὶ πὺν συμπιθοῦσαν τοὺς Βενετοὺς καὶ τὴν καθολικὴν θρησκεία.

²²) Ἀσφαλῶς ὁ ἀντιγραφείας τοῦ ἐγγράφου διάβασε ἔσφαλμένα τὸ Gasturi, Πῆρε τὸ G γιὰ C. Συνεπῶς πρέπει νὰ διαβαστεῖ σωστὰ Γαστούρης, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χάντακα S. Christo Gasturi, πὺν βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ Σπιναλόγκας. (Βλ. χάρτη τοῦ Χάντακα τοῦ W e r d m ü l l e r ἀριθ. 27). Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Γαστούρη, ἡ ὁποία ἦτανε οἰκογένεια παπάδων. Σὲ ἐγγράφον τοῦ 1301 ἀναφέρεται ὁ Nichiforus Casture, κάτοικος τοῦ Χάντακα, πὺν ἦτανε καὶ αὐτὸς παπᾶς. (Βλ. Benvenuto de Brixano, notaio in Candia, 1301-1302, a cura di Raimondo Morozzo della Rocca, Venezia 1950, p. 152).

²³) Τὸ ἐπίθετο Σαχλίκης μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1500 Στέφανο Σαχλίκη, πὺν πιθανὸν νὰ ἦτανε ἀπόγονος τῆς ἰδίας οἰκογένειας τοῦ παπᾶ Βασίλη Σαχλίκη, ἀφοῦ καὶ ὁ Στέφανος γεννήθηκε καὶ ἔζησε στὸ Χάντακα. (Βλ. Στυλ. Ἀλεξίου, Κρητικὴ Ἀνθολογία, Ἡράκλειον 1954, σ. 30).

lapti, papas Michael filius papatis Cusino, papas Georgius filius papatis Johanno Xotroco, papas Johanno filius quondam papatis Marco, papas Johanno Calapti, Michieli Calapti, Leo filius Georgii Carlambi, Theodulo papas, papas Georgius Milissi, papas Johannes Assiti, papas Johannes filius papatis Vassili Andrianopoliti, papas Michael Fastafili, Alessius filius Johanno Naptopulo . . . . filius Petri Vergici, Johannes frater suprascripti . . . . Costa Murlato filius papatis Georgii: Leo Codomiri, papas . . . . filius papatis Vassilij Andrianopoliti, ... filius Johanno Simi-

Καλάπτη²⁴. 10) παπᾶς Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ παπᾶ Κουζίνου. 11) παπᾶς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Ξωτρόχου. 12) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Μάρκου. 13) παπᾶς Ἰωάννης Καλάπτης. 14) Μιχαὴλ Καλάπτης. 15) Λέος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Χαραλάμπη. 16) Θεόδουλος παπᾶς. 17) παπᾶς Γεώργιος Μιλίσης. 18) παπᾶς Ἰωάννης Ἀσίτης²⁵. 19) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασίλη τοῦ Ἀνδριανοπολίτη. 20) παπᾶς Μιχαὴλ Φασταφύλης 21) Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννη Ναυτόπουλου. 22) . . . . , υἱὸς τοῦ Πέτρου Βεργίτη²⁶. 23) Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ ἀνωτέρω . . . . 24) Κώστας Μουρλάτος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου. 25) Λέος Κοντομοίρης. 26) παπᾶς . . . . , υἱὸς τοῦ παπᾶ

²⁴) Ὑποθέτω πὼς πρόκειται γιὰ τὸ κοινότατο τότε ἐπαγγελματικὸ ὄνομα Καλαφάτης, πού ἦτανε ὁ τεχνίτης πού καλαφατιζε τὰ πλοῖα καὶ ἀνιγράφηκε ἐσφαλμένα. Ἡ λ. εἶναι βυζαντινὴ ἀλλὰ καὶ βενετσιάνικη (calafato) καὶ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ ταυτόσημο qalfat

²⁵) Τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Ἀσίτης μᾶς δίδει τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ Ἀσίτες Μαλεβιζίου, πού, ὅπως φαίνεται, ἀποίκισαν πρῶτοι οἱ Ἀσίτες. Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἀναφέρεται σὲ συμβόλαιον τοῦ 1271. (Βλ. Documenti della Colonia Veneziaua di Creta, a cura di Ant. Lombardo, Torino 1942, p. 2).

²⁶) Ὁ Μ. Ι. Μανούσακας στὴ διεξοδικὴ ἐργασία του: Ἡ Ρεθυμνιώτισσα σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτη, «Κρητικὰ Χρονικὰ» Ε', σ. 349 κ.έξ., ἀναφέρει (σ. 379 ὑποσ. 87), ὅτι πρώτη μνεία τοῦ ὀνόματος Βεργίτη στὴν Κρήτη ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Στ. Σαχλίχη τοῦ 15 οἴωνα (βλ. W. Wagner, Carmina Graeca Medii aevi, Lipsiae 1874, p. 97). Ὅμως ἡ παλαιότερη μνεία τοῦ ἐπιθέτου Βεργίτη, τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερον στὴν περιφέρειαν τοῦ Ρέθυμνου, ἀναφέρεται σὲ κρητικὰ συμβόλαια τοῦ 1301. (βλ. Benvenuto de Brixano notaio in Candia ecc. op. cit p. 6, 8, 14, 21, 46, 136) Σχετικὰ μὲ τὴν μεγάλη αὐτὴ οἰκογένεια τῶν Βεργίτηδων, ἀπὸ τὴν ὁποία κατάγεται καὶ ἡ σουλτάνα Εὐμενία, πρώτη εὐνοουμένη τοῦ σουλτάν Μεχμέτ Δ', ἡ γνωστὴ Ρεμπιὰ Γκιουλνούς, βλ. Μ. Ι. Μανούσακας, ὁ π. καὶ Νικ. Σταυρινίδης, Ρεμπιὰ Γκιουλνούς, τὸ ἔαρινὸ ροδόσταμον, ἡ Ρεθυμνία Χριστιανὴ Σουλτάνα, ἐφημ. «Πατρίς» Ἡρακλείου, 27 Ἰουνίου — 28 Σεπτεμβρίου 1950.

nachi, Leo Thologiti, filius q. Nicole, Georgius filius q. Nicolai Carlambi, Nichitas frater eius, papas Johanno Siminachi, filius Georgii, papas Johanno filius papatis Antonij Tricha, Costa Vrondissi . . . . Calapti, papas Georgius filius papatis Calapti Nicole, Philippus filius Georgii Caliaty, Stephanus filius Johannis Codomiri, Georgius Chiefala filius Michaelis, papas Lucas Mistora, papas Johannes filius q. Georgii Cliti, papas Georgius Miliaara, Luchas . . . . papas Johannes Procopi, papas Vassili Cali-

Βασίλη Ἐνδριανοπολίτη. 27) . . . . , υἱὸς τοῦ Ἰωάννη Σημινάκη²⁷, 28) Λέος Θεαλογίτης, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου. 29) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Χαραλάμπη 30) Νικήτας, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 31) παπᾶς Ἰωάννης Σημινάκης, υἱὸς τοῦ Γεωργίου. 32) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου Τρίχα. 33) Κώστας Βροντίσης²⁸. 34) . . . . Καλάπτης. 35) παπᾶς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Καλάπτη Νικολῆ. 36) Φίλιππος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Καλιάτη. 37) Στέφανος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κοντομοίρη. 38) Γεώργιος Κεφαλᾶς²⁹, υἱὸς τοῦ Μιχαήλ. 39) παπᾶς Λουκᾶς Μιστοπᾶς. 40) παπᾶς Ἰωάννης υἱὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Κλίτη. 41) παπᾶς Γεώργιος Μιλιαρᾶς³⁰. 42) Λουκᾶς . . . . 43) παπᾶ Ἰωάννης Προκόπης. 44) παπᾶ Βασίλης Καλιάτης³¹. 45) πα-

²⁷) Ἡ σήμερα χαρακτηριστικὴ κατάληξη τῶν κρητικῶν οἰκογενειακῶν ἐπιθέτων - ά κ η ς εἶναι σπανιότατη στὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας, ὄχι ὅμως καὶ ἄγνωστη. Καὶ σὲ συμβόλαια τοῦ 1301 ἀναφέρεται: Μ α σ τ ρ ά κ η ς (βλ. Benvenuto de Brignano κλπ. op. cit. p. 149).

²⁸) Ἐδῶ ἀναφέρονται 4 παπᾶδες Βροντίσηδες, ἀριθ. 33, 55, 117 καὶ 118. Πιστεύω ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς Βροντίσηδες τούτους ἢ ἀπογόνους των, ἀφοῦ ἦταν οἰκογένεια ἱερωμένων, ἱδρυσε τὴν περίφημη μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου στὴν ἐπαρχία Καινούργιου, τὴ γνωστὴ σήμερα μονὴ Βροντισίου. Ἐὰν συμβαίνει ἔτσι, ὅπως πιστεύω, πρέπει νὰ λέγεται μονὴ Βροντίση καὶ ὄχι Βροντισίου, γιατί ὁ ἱδρυτὴς ἦταν Βροντίσης καὶ ὄχι Βροντίσιος.

²⁹) Στὸν κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα ἀναφέρεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ Κεφαλᾶ, ἡ ὁποία βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ Ἴω. Περδικάρη, ὅπου τὸ ξενοδοχεῖο Ἰδαῖο Ἄντρο. (βλ. Giuseppe Gerola, Topografia delle Chiese della Città di Candia, estratto da «Bessarione», a. XXII, 1918, fasc. 1 - 4 (143 - 146). Τὸ ὄνομὸ τῆς θὰ τὸ πῆρε ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη τῆς, ποὺ θὰ ἦταν κανεὶς Κεφαλᾶς.

³⁰) Γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαρᾶς βλ. Στ. Γ. Σπανάκη, Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαρᾶς, «Κρητικὰ Χρονικὰ» Γ', σ. 204 κ' ἔξ.

³¹) Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Καλιάτης (ἢ Καλιάκης) εἶναι κοινότατο σήμερα στὸ Μεραμπέλο (Καλιάτης, Καλιατάκης, Παπακαλιάτης), ὅπου ἦταν ἐπίσης κοινότατο καὶ κατὰ τὸ 17 αἰῶνα (βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», Α', Ἡράκλειον 1912, Στ. Ξανθοῦδίδη, Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Βενετοκρατίας, σ. 365).

ati, papas Georgius Caliatī, papas Johannes filius q. papatis Michaelis Nictopa, papas Hemanuel filius q. Alessij Tornichī, papas Davit filius q. papatis Georgii Siligadi, papas Leo filius papatis Michaelis Calaptī, papas Johannes filius q. papatis Nicole Calaptī, papas Hemanuel filius q. Theodori Caliatī, papas Stephanus frater eius, papas Nicolaus frater suprascriptorum, papas Johannes filius q. papatis Georgii Melissi, papas Nicolas filius papatis Johannīs Vrondissi, papas Constantinus filius papatis Hemanuelis Lurotomo, Andreas Capadocha filius q. papatis Hemanuelis, papas Podhoniftis filius papatis Georgii Cloiti, Chiriacos filius papatis Vassilij Andrianopoliti, Georgius frater eius, Nicolaus filius q. Georgii Nonachi, Leo Eugenio, Philippus filius q. Theodori Sydero, Georgius filius q. Joannis Sydero, Hemanuel filius q. Nicolai Alevadino, Nicola filius papatis Simeonis Caliatī, Joannes filius q. Constantini Candachiti, papatis, Michaelis filius q. Constantini Cusino, Stephanus filius para-

πᾶς Γεώργιος Καλιάτης. 46) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Μιχαήλ Νυκτοπᾶ. 47) παπᾶς Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἀλεξίου Τορνίκη⁸². 48) παπᾶς Δαυίδ, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Γεωργίου Σιλιγάρδου⁸³. 49) παπᾶς Λέος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Μιχαήλ Καλάπη. 50) παπᾶ Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Νικολάου Καλάπη. 51) παπᾶς Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Θεοδώρου Καλιάτη. 52) παπᾶς Στέφανος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 53) παπᾶς Νικόλαος, ἀδελφὸς τῶν ἀνωτέρω. 54) παπᾶς Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Γεωργίου Μελίση. 55) παπᾶς Νικόλαος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἰωάννου Βροντίση. 56) παπᾶς Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ Λουροτόμου. 57) Ἀνδρέας Καπαδόκας, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Ἐμμανουήλ. 58) παπᾶς Ποδονίφτης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Χλοήτη. 59) Κυριακός, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασιλείου Ἀνδριανοπολίτη. 60) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 61) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Νονάκη. 62) Λέος Εὐγενιανός. 63) Φίλιππος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Θεοδώρου Σιδέρου. 64) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Σιδέρου. 65) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Ἀλεβαδινού. 66) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Συμεῶνος Καλιάτη. 67) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Κωνσταντίνου Χανδακίτη. 68) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Κωνσταντίνου Κουζί-

⁸²) Τὸ οἰκογ. ἐπίθετο Τορνίκη ἀναφέρεται καὶ σὲ συμβόλαιο τοῦ 1301, Alexandro Torniche. (βλ. R. M o r o z z o d e l l a R o c c a, Benvenuto de Brixano ecc. op. cit. p. 22).

⁸³) Γιὰ τὸ οἰκογ. ἐπίθετο Σιλιγάρδος βλ. ὅσα ἀναφέρω στὸ : Συμβολή στην Ἱστορία τοῦ Λασιθίου κατὰ τὴ Βενετοκρατία, Ἡράκλειον 1957, σ. 123.

tis Georgii Murlato, Michael filius q. Nicola Silamiti, Joannes filius q. Michaelis Varucha, Nicola Sestofos filius q. papatis Constantini, Janni frater eius, Nicolaus Theriano Canischi, clericus filius papatis Vassilij: Leo filius q. Joannes Calonipto, dictus Candachiti, Georgius filius papatis Michaelis Cusino, Michaeli filius, q. Simeoni Caliatì, papas Georgius filius papatis Vassilij Caliatì, Dimitrius filius q. Joannis Sydero, ac . . . . . filius Nichifori Miron, Michael Carlambi, Theodorus filius q. papatis Michaelis Calapti, Nichiforus filius papatis Georgii Cliopti, Costas filius papatis Georgii Caralambi, Hemanuel clericus frater eius, Theodorus filius q. Nicolai Xiluri, Nicola filius papatis Georgii Caliatì, clericus: Hemanuel filius papatis Nicole Miro, Costa filius naturalis papatis Georgii Calapti, Georgius filius papatis Leonis alii filij sui, Georgij Mosto, papas Constantinus Andrianopoliti, papas Georgius Apladà, Michaeli filius Nicole Afrato, Georgius filius q. Nichite Caralambi, Marcus frater ipsius papatis Georgij, Marcus filius q. Nicole Xiluri, papas

νου. 69) Στέφανος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Μουρλάτου. 70) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικόλα Σιλαμίτη. 71) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ ποτὲ Μιχαήλ Βαρούχα. 72) Νικόλαος Σέστοφος, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Κωνσταντίνου. 73) Γιάννης ἀδελφὸς αὐτοῦ. 74) Νικόλαος Θεριανὸς Κανίσκης, κληρικός, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασίλη. 75) Λέος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Καλονίφτη, ὁ ἐπιλεγόμενος Χανδακίτης. 76) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Μιχαήλ Κουζίνου. 77) Μιχαήλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ Συμεῶνος Καλιάτη. 78) παπᾶς Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασιλείου Καλιάτη. 79) Δημήτριος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Σιδέρου. 80) . . . υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Μύρου. 81) Μιχαήλ Χαραλάμπης. 82) Θεόδωρος, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Μιχαήλ Καλάπτη. 83) Νικηφόρος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Κλιόπτη (Καλάπτη;). 84) Κώστας, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Χαραλάμπη. 85) Ἐμμανουήλ, κληρικός, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 86) Θεόδωρος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Ξυλούρη⁸⁴. 87) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Καλιάτη, κληρικός. 88) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ παπᾶ Νικολάου Μύρου. 89) Κώστας, νόθος υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Καλάπτη. 90) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Λέου καὶ ἄλλοι υἱοὶ αὐτοῦ. 91) Γεώργιος Μόστος (ἢ Μόσκος;). 92) παπᾶς Κωνσταντῖνος Ἀνδριανοπολίτης. 93) παπᾶς Γεώργιος Ἀπλαδᾶς. 94) Μιχαήλ, υἱὸς Νικολάου Ἀφράτου. 95) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικήτα Χαραλάμπη. 96) Μᾶρκος, υἱὸς τοῦ ἰδίου παπᾶ Γεωργίου. 97) Μᾶρκος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Νικολάου Ξυ-

⁸⁴) Τὸ Ξυλούρης εἶναι κοινότατο καὶ σήμερα στὸ Ἡράκλειο.

Antonius Nomico filius papatis Michaelis Galino, Hemanuel filius Joannis Silamiti, Michaelis Calonipto dictus Candachiti, Dimitrius filius papatis Vassilij Andrianopoliti, Michaeli filius q. papatis Antonij Cumen(sis?), papas Nicola Eugenio, filius q. Joannes Mauro, Nicola filius Mussuri Naptopulo, Syderus filius q. Georgii Sydero, papas Antonius filius Georgii Sydero, Janni filius papatis Georgii Caliaty, Andreas clericus frater suprascripti Joannis, Vassili clerico filius papatis Hemanuelis Lurotomo, Janni filius papatis Leonis Calapti, Michaeli frater eius, Jacobus filius Nicolai Caliaty, filii q. papatis Simeonis, Janni filius Costa Vrondisi, Nichiforus frater eius, Leo filius Nichite Carlambi, Michaeli filius Nicole Alevadino, Vasili Texeraconditi filius q. papatis Joannis de Cazamba, Georgius frater eius, Joannes filius Vassili Siligardi, Georgius frater eius, Georgius Sestofoli, filius papatis Constantini, Georgius filius Stefani Murlato, Antonius Papadopulo filius Hemanuelis Silamiti, Joannes frater eius, Georgius Naptopulo filius Alexi: Michaelis filius Georgi Chiefala.

λούρη. 98) παπᾶς Ἀντώνιος Νομικός, υἱὸς τοῦ παπᾶ Μιχαὴλ Γαλανοῦ. 99) Ἐμμανουήλ, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Σιλαμίτη. 100) Μιχαὴλ Καλόνιφτος, ὁ ἐπιλεγόμενος Χανδακίτης. 101) Δημήτριος, υἱὸς τοῦ παπᾶ Βασιλείου Ἀνδριανοπολίτη. 102) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Ἀντωνίου Κουμιανοῦ. 103) παπᾶ Νικόλαος Εὐγενιανός, υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μαύρου. 104) Νικόλαος, υἱὸς τοῦ Μουσούρου Ναυτοπούλου. 105) Σίδερος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Σίδερου. 106) παπᾶ Ἀντώνιος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Σίδερου. 107) Γιάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Γεωργίου Καλιάτη. 108) Ἀνδρέας, κληρικός, ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Ἰωάννου. 109) Βασίλης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Ἐμμανουήλ Λουροτόμου. 110) Γιάννης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Λέου Καλάφτη. 111) Μιχαὴλ, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 112) Ἰάκωβος, υἱὸς τοῦ Νικολάου Καλιάτη. 115 - 116) οἱ υἱοὶ τοῦ ποτὲ παπᾶ Συμεῶνος. 117) Γιάννης, υἱὸς τοῦ Κωστῆ Βροντίση. 118) Νικηφόρος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 119) Λέος υἱὸς τοῦ Νικήτα Χαραλάμπε. 120) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ Νικολάου Ἀλεβαδινοῦ. 121) Βασίλης Τεσσαρακοντίτης, υἱὸς τοῦ ποτὲ παπᾶ Ἰωάννου ἐκ Κατσαμπᾶ. 122) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 123) Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ Βασιλείου Σιλιγάρδου. 124) Γεώργιος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 125) Γεώργιος Σεστοφίλης, υἱὸς τοῦ παπᾶ Κωνσταντίνου. 126) Γεώργιος, υἱὸς τοῦ Στεφάνου Μουρλάτου. 127) Ἀντώνιος Παπαδόπουλος, υἱὸς τοῦ Ἐμμανουήλ Σιλαμίτη. 128) Ἰωάννης, ἀδελφὸς αὐτοῦ. 129) Γεώργιος Ναυτόπουλος, υἱὸς τοῦ Ἀλέξη. 130) Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Κεφαλαῦ.

Quem etiam de ecclesiis sitis in suburbijis Candide sive parochialia sive monasteria sive hospitalia seu xenodochia fuerint dimittendis et non impediendis, sicut tenebant et possidebant, tenent et possident etc. ut in dicta compositione continetur: que sunt iste infrascripte consignate et eis designate ad futuram memoriam, sicut inferius continetur: in primis ecclesia vocata Sancta Maria Vlachiernitissa, quam tenet ad presens Dominus Nicolaus Mauroceno canonicus cretensis, que ecclesia habet domos duos que sunt ad latere ipsius ecclesie, de versus boream et ponentem, et unam cochinam. Volvit dicta Ecclesia cum / / / / cum predictis domibus et cochina passus 86; habet etiam predicta Ecclesia cimiterium, cujus cimiterij dicte Ecclesie hij confines sunt: a facie versus tramontanam habet passus tres, a facie versus levantem habet passus quinque et dimidium, a facio versus

Ἐπίσης περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν κειμένων εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε ἐνοριακαὶ εἴτε μοναστήρια, εἴτε ὀσπιτάλια εἴτε ξενοδοχεῖα⁸⁵ ὑπῆρξαν αὐταί, νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα καὶ νὰ μὴν παρακωλύωνται καὶ ὡς ἐκράτουν καὶ κατεῖχον ταύτας, οὕτω καὶ νῦν νὰ τὰς κρατοῦν καὶ νὰ τὰς κατέχουν, ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ συμβάσει περιέχεται: αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι, κατακυρούμεναι καὶ ἐνδεικνυόμεναι εἰς αὐτοὺς πρὸς μέλλουσαν μνήμην, ὡς κατωτέρω περιέχεται: ἐν πρώτοις 1) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία ἡ Βλαχερνίτισσα⁸⁶, τὴν ὁποῖαν κρατεῖ νῦν ὁ κύριος Νικόλαος Μαυρογένης (Μαυρογένης;), κρῆς κανονικός, ἡ ὁποία ἐκκλησία ἔχει οἴκους δύο, οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὸ πλευρὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας πρὸς Β καὶ Δ καὶ ἐν μαγειρεῖον. Ἡ περίμετρος τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας μετὰ τῶν εἰρημένων οἰκιῶν καὶ τοῦ μαγειρείου εἶναι 86 βημάτων καὶ ἔχει ἡ εἰρημένη ἐκκλησία κοιμητήριον⁸⁷, τοῦ ὁποῖου κοιμητηρίου τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας τὰ ὅρια εἶναι: πρὸς Β βήματα 3, πρὸς Α βήματα 5 1/2, πρὸς Ν βήματα 8 καὶ πόδες

⁸⁵) Τὰ μοναστήρια, καὶ τότε ὅπως καὶ σήμερα, εἶχαν ξενῶνες. Ἐκεῖ κατέλυαν οἱ προσκυνητὲς τῶν Ἁγίων Τόπων, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περνοῦσαν ἀπὸ τὸ Χάντακα.

⁸⁶) Ὅλες οἱ παρακάτω ἐκκλησίες βρισκότανε στοὺς βούργους, δηλαδὴ στὰ προάστεια τῆς παλιᾶς πόλης. Ἡ Παναγία ἡ Βλαχερνίτισσα ἢ Παναγία ἡ Βλαχέρνα, ὅπως τὴν ἀναφέρει ὁ Κομητᾶς, εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 108 τοῦ χάρτη Werdmüller. Βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ Σφακίων, ὅπου ἦτανε ἡ οἰκία Δρακάκη. Βομβαρδίστηκε καὶ καταστράφηκε τὸν τελευταῖο πόλεμο. Στὸ χάρτη Coronelli σημειώνεται μὲ τὸν ἀριθ. 68.

⁸⁷) Σχεδὸν κάθε ἐκκλησία εἶχε καὶ τὸ κοιμητήριό της Γι' αὐτὸ βρίσκονται σήμερα τόσοι τάφοι καὶ ὅστᾳ, ὅταν σκάβουν θεμέλια νέων οἰκοδομῶν.

austrum habet passus 8 et pedes tres, a facie ponentis habet passus V et dimidium. Item quoddam monasterium vocatum sancti Joannis prodromo cum domibus et curvito suis, cimiterio predicti Monasterii: quod monasterium tenet ad presens Dominus Matheus Venerio primicerius Sancti Marci de Venetis: habet in facie versus austrum passus 13 et pedem unum et dimidium: a facie versus tramontanam passus XI et pedem dimidium: a facie versus levantem passus $9 \frac{1}{2}$. — Item Monasterium vocatum S Joannis Baptista cum domibus existentibus circum circa ipsi monasterii et cortivo sive cimiterio ipsius, quod tenet ad presens papas Joannes Tricha: a facie versus austrum que est super viam qua itur Sanctum Antonium, passus 23; et pedem unum et dimidium: a facie ponentis habet passus 27; pedes duos; a facie tramontane passus 22 et pedem unum, a facie versus levantem

3, πρὸς Δ βήματα $5 \frac{1}{2}$. 2) Μοναστήριόν τι καλούμενον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ³⁸ μετὰ τῶν οἴκων καὶ τοῦ προαυλίου του καὶ τὸ κοιμητήριον τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου· τὸ ὁποῖον μοναστήριον κατέχει ἐν τῷ παρόντι ὁ κύριος Ματθαῖος Βενέριος, πριμικήριος τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας· ἔχει εἰς τὴν νοτίαν ὄψιν βήματα 13, πόδας $1 \frac{1}{2}$, εἰς τὴν Β βήματα 11 καὶ πόδα $\frac{1}{2}$ · πρὸς τὴν Α βήματα $9 \frac{1}{2}$. 3) Τὸ Μοναστήριον τὸ λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ³⁹ μετὰ τῶν περὶ αὐτῶν οἴκων καὶ τοῦ περιαυλίου ἢ κοιμητηρίου του, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Τρίχας⁴⁰· εἰς τὴν Ν ὄψιν, τὴν ἄνω τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, ἔχει βήματα 23 καὶ πόδας $1 \frac{1}{2}$ · εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 27, πόδας 2⁴¹· εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 22, πόδας 1· εἰς τὴν ἀνα-

³⁸) Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Νικ. Πλάτωνα, ποὺ ἔκανε μὲ τὸ Ν. Σταυρινίδη πρὶν μερικὰ χρόνια, ἐρευνα γιὰ τὶς ἐκκλησίες τοῦ Χάντακι πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη στα Μακελιὰ, ἀριθ. 110 τοῦ Werdmüller, στὴ σημερινὴ ἐδὸ 1870 (Ἅγιο Ἰωάννη τοῦ Κωστομοίρη), ποὺ βρισκότανε στὴν περιοχὴ τῆς τοποθεσίας «Σκαλουνάκια», τὰ βενετσιάνικα «Καρτέρια», σημερινὴ ὁδὸς Ἁγιοστυφανιτῶν.

³⁹) Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς πιθανὸν νὰ ἦταν κατὰ τὸν Ν. Πλάτωνα ὁ San Zuanne Cristofilina ποὺ ἀναφέρει ὁ Werdmüller ἀριθ. 48, παρὰ τὸ νότιο προπέτασμα τοῦ προμαχώνα Βιτούρη. Ὁ Coronelli τὸν ἀναφέρει S. Giovanni Christofilina ἀριθ. 6 καὶ ὁ Κομητᾶς Ἁγ. Ἰωάννη τῆς Χριστοφιλίνας.

⁴⁰) Τὸ ἐπίθετο σώζεται σήμερα μὲ τὸ νέο του τύπο Τριχάκης.

⁴¹) Τὸ βῆμα (passo) ἦτανε μέτρο μήκους μὲ διαφορετικὸ μᾶκρος σὲ κάθε πόλη τῆς Ἰταλίας. Τὸ passo veneziano εἶχε μῆκος 1,737 μέτρα καὶ διαιρούτανε σὲ 5 πόδια.

passus 31 et pedem unum: — Item Monasterium vocatum S. Georgius Muglino, quod tenet ad presens Hemanuel Jalina, cum domibus, cortivo sive cimiterio ipsius, quod volvit circum circa passus 120 $\frac{1}{2}$ — Item quoddam Monasterium vocatum S. Maria Gorgopacussa, quod tenet ad presens Georgius Tornichi, cum domibus et cortivo dicti Monasterii: habet a facie versus austrum passus 24 et pedem unum; a facie versus levantem passus 19 et pedem dimidium; a facie versus tramontanam passus 30; a facie versus ponentem passus 16 et pedes duos et habet insuper predictum Monasterium jiardinum unum situm prope dictum Monasterium a facie versus tramontanam, quod volvit circum circa passus 98. — Item Ecclesia / / / / vocata Sanctus Joannes Evangelista quam tenet ad presens papas Nicolas Casturi, cum domibus sitis in dicta Ecclesia et cortivo sive cimiterio illius; habet a fa-

τολικὴν βήματα 31, πόδας 1. 4) Τὸ Μοναστήριον τὸ λεγόμενον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μουγλινοῦ⁴²⁾, τὸ ὁποῖον κατέχει νῦν ἐν τῷ παρόντι ὁ Ἐμμανουὴλ Ὑαλινᾶς⁴³⁾ μετὰ τῶν οἴκων, τοῦ περιουλίου ἢ κοιμητηρίου του καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει περίμετρον βήματα 120 $\frac{1}{2}$. 5) Μοναστήριον τι καλούμενον Παναγία Γοργοπακοῦσα⁴⁴⁾, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατεῖ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, μετὰ τῶν οἴκων καὶ περιουλίου τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου. Εἶναι εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 24, πόδας 1, εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 19 καὶ πόδα $\frac{1}{2}$; εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 30, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 16 καὶ πόδας 2· καὶ ἐπὶ πλέον τὸ εἰρημένον Μοναστήριον ἔχει ἓνα κήπον κείμενον παρὰ τὸ Μοναστήριον πρὸς Β, περιμέτρου περίπου 98 βημάτων. 6) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Ἁγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής⁴⁵⁾, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος κρατεῖ ὁ παπᾶς Νικόλαος Γαστούρης, μετὰ τῶν οἴκων τῶν κειμένων εἰς τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν καὶ τῆς αὐλῆς εἴτε κοιμητηρίου ἐκείνης· ἔχει εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα $\frac{1}{2}$, πρὸς τὴν Δ πλευρὰν βήματα

⁴²⁾ Ὁ Ἁγιος Γεώργιος τοῦ Μουγλινοῦ, ὅπως τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Κομητᾶς, εἶναι ἢ ὑπ' ἀριθ. 107 ἐκκλησία τοῦ χάρτη Werdmüller στὴν οἰκία Φαλκονάκη, ὁδὸς Ντεντηδάκηδων παρὰ τὸ Καμαράκι.

⁴³⁾ Γιὰ τὸ οἰκογεν. ἐπίθετο Ὑαλινᾶς, Ὑαλινᾶς, Διαλινᾶς βλ. Στ. Σπανάκη, Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τοῦ Λασιθίου κλπ. ὁ. π. σ. 126.

⁴⁴⁾ Ἡ Παναγία ἢ Γοργοπάκουσα ἢ Γοργοπακοῦσα κατὰ τὸν Κομητᾶ, εἶναι πιθανὸν ἢ ὑπ' ἀριθ. 133 Madonna τοῦ Werdmüller, πού βρισκότανε κοντὰ στὴν cortina τοῦ San Spirito, στὴ σημερινὴ λεωφόρο Νοέλ. Δὲν ὑφίσταται σήμερα τίποτε. Ὁ Coronelli τὴ σημειώνει μὲ τὸν ἀριθ. 126.

⁴⁵⁾ Ἄγνωστο πού βρισκότανε ὁ Ἁγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής.

cie versus tramontanam passus dimidium; a facie versus ponentem passus 12 et pedes tres et dimidium, et zirat versus levantem pedes 13 et inde rediit versus levantem pedes 8 et deinde vadit versus levantem passus VII et pedes duo. — Item Ecclesia vocata Santa Trinitas quam tenet ad presens turchus Arzerius cum domibus sitis a parte ponentis dicte Ecclesie et unum jardinum versus levantem et tramontanam et austrum passus 70. — Item Ecclesia vocata sancta Marina, quam tenet ad presens papas Hemanuel Agapito; habet a facie versus tramontanam passus $9 \frac{1}{2}$; a facie ponentis passus quinque et dimidium; a facie levantis passus $5 \frac{1}{2}$; a facie austri passus $9 \frac{1}{2}$. — Item Ecclesia vocata Sancta Lucia quam tenet ad presens papas Hemanuel Andriano-

12 καὶ πόδας $3 \frac{1}{2}$ καὶ στρέφεται πρὸς Α πόδας 13 καὶ εἶτα ἐπιστρέφει πρὸς Α πόδας 8 καὶ ἀκολουθῶς βαίνει πρὸς Α βήματα 7 καὶ πόδας 2. 7) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Ἁγία Τριάς⁴⁶, τὴν ὁποίαν κρατεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Τούρκος Ἀριζέριος μετὰ τῶν οἴκων τῆς κειμένων πρὸς Δ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας καὶ κῆπον πρὸς Α, Β καὶ Ν βημάτων 70. 8) Ἡ ἐκκλησία ἢ ὀνομαζομένη Ἁγία Μαρίνα⁴⁷, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ παρόντι κρατεῖ ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Ἀγαπητός· ἔχει πρὸς Β βήματα $9 \frac{1}{2}$, πρὸς Δ βήματα $5 \frac{1}{2}$, πρὸς Α βήματα $5 \frac{1}{2}$, πρὸς Ν βήματα $9 \frac{1}{2}$. 9) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Ἁγία Φωτεινὴ⁴⁸, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Ἀνδριανοπολί-

⁴⁶) Ἡ Ἁγία Τριάδα ἦταν κοντὰ στὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα, στὴ σημερινὴ ὁδὸ Κισάμου. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατία εἶχε γίνει χαμάμι γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα χαμάμι τοῦ Παπουτσαλή. Σώζεται ἀκόμη. Βλ. χάρτη Werdmüller, ἀριθ. 132.

⁴⁷) Ὁ Werdmüller ἀναφέρει δυὸ ἐκκλησίες μὲ τὸ ὄνομα Ἁγία Μαρίνα. Ἡ μιά, ἀριθ. 41, ἦταν μέσα στὴν παλιὰ πόλη, στὴ ΝΔ γωνία τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου 90, ὁδὸς Κυδωνίας. Ἡ ἄλλη, ἀριθ. 120, βρισκότανε στὸ βουργο, σὲ μικρὴ ἀπόσταση δυτικῶς ἀπὸ τὴν τότε μονὴ τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς (σημερινὸ Καπνοκοπήριο), παρὰ τὴ σημερινὴ Ἁγία Τριάδα. Ἡ ἐκκλησία ποὺ ἀναφέρεται ἐδῶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ τελευταία.

⁴⁸) Ἡ ἐκκλησία Ἁγία Φωτεινὴ ἢ Ἁγία Φωθιά ὑπῆρχε κατὰ τὴ Βενετοκρατία στὴν παλιὰ πόλη, στὴ νοτικὴ πλευρὰ τῆς οἰκίας κληρονόμων Σπ Ἀλεξίου. Βλ. χάρτη Werdmüller ἀριθ. 29. Σήμερα ἔγινε δρόμος Ἀσφαλῶς ὅμως δὲν εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀναφέρεται ἐδῶ, ἢ ὁποία βρισκότανε στὸν βουργο. Santa Lucia δὲν ἀναφέρεται στὶς ἐκκλησίες τῶν βούργων. Ἀναφέρεται ὅμως ἡ Santa Chiara ποὺ σημαίνει ἐπίσης Ἁγία Φωτεινὴ καὶ πιστεύω πῶς πρόκειται γι αὐτὴ. Ἡ Santa Chiara βρισκότανε στὴ σημερινὴ ὁδὸ 1821, ὅπου τὸ ἐπιπλοποιεῖο Μιλιαράκη.

politi; habet predicta Ecclesia cimiterium quod est a facie tramontane passus 7 et pedes 8; a facie austri passus 7 et pedes 2, a facie Levantis passus 4 $\frac{1}{2}$; a facie ponentis passus 4 $\frac{1}{2}$.—Item Ecclesia vocata Sancta Maria Thalassomachissa, que Ecclesia habet cimiterium, cuius Ecclesie et cimiterij hij sunt confines; a facie tramontane habet passus 16 et pedes 4; a facie levantis passus 18 et pedem unum cum dimidio; a facie ponentis passus 18; a facie austri passus 16.—Item Ecclesia sive monasterium vocata Sancta Maria Panimnito, quam tenet Presbitero Nicolao Paradiso canonicus cretensis cum domibus et cimiterio volvit passus 184.—Item Ecclesia vocata Sancti Joannis Paleologo, quam tenet dominus Cardinal Mauroceno, canonicus cretensis, cum domibus et cimiterio ipsius; habet a facie levantis passus 24, et

της· ἔχει ἡ προειρημένη ἐκκλησία κοιμητήριον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Β πλευρὰν, βημάτων 7 καὶ ποδῶν 8, εἰς τὴν Ν πλευρὰν βημάτων 7 καὶ ποδῶν 2, εἰς τὴν Α πλευρὰν βημάτων 4 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 4 $\frac{1}{2}$. 10) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία Θαλασσομάχισσα⁴⁹, ἡ ὁποία ἔχει κοιμητήριον· τῆς ὁποίας ἐκκλησίας καὶ κοιμητηρίου τὰ ὅρια εἶναι τὰ ἑξῆς: εἰς τὴν Β πλευρὰν ἔχει βήματα 16 καὶ πόδας 4, εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 18 καὶ πόδας 1 $\frac{1}{2}$, εἰς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 18, εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 16. 11) Ἡ ἐκκλησία εἴτε μοναστήριον ἢ καλουμένη Παναγία ἢ Πανύμνητος⁵⁰, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ πρεσβύτερος Νικόλαος Παράδεισος, κρῆς κανονικός, μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ κοιμητηρίου· ἔχει περίμετρον βήματα 184. 12) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Παλαιολόγου⁵¹ (Θεολόγου;), τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ κύριος καρδινάλιος Μαυροκένους, κρῆς κανονικός, μετὰ τῶν οἰκῶν καὶ τοῦ κοιμητηρίου της· ἔχει εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 24 καὶ συνορεύει μὲ τὰ οἰκήματα τοῦ Κοινοῦ, τὰ ὁποῖα κατέχει ὁ

⁴⁹) Ἡ Παναγία ἡ Θαλασσομάχισσα ἦτανε ἀπέναντι στὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα, στὸ σημερινὸ οἰκοδομ. τετράγωνο 139. Βλ. χάρτη Werdmüller ἀριθ. 31. Ἐλάχιστα λείψανα σώζονται.

⁵⁰) Ἡ Παναγία ἡ Πανύμνητος εἶναι, ἴσως, ἡ Santa Veneranda τοῦ χάρτη Werdmüller ἀριθ. 66, οἰκία Μαυράκη, ἔναντι τεκὲ Ὀσμάν Μπαμπᾶ, ΝΔ τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων.

⁵¹) Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸ Θεολόγο, ποὺ βρισκότανε παρὰ τὸ σημερινὸ Μικρὸ Χαμσμάκι, τετράγωνο 166, ὁδὸς Τυλίσου. Βλ. χάρτη Werdmüller ἀριθ. 95, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κουρτίνας τοῦ Κομητᾶ. Ὑπῆρχε ὁμως καὶ ἄλλος Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, τοῦ Ἀρμάκη, χάρτης Werdmüller ἀριθ. 116, οἰκοδ. τετρ. 100, ἀνατολ. τοῦ Καπνοκοπηρίου, ὁ παρὰ Creta Sacra S. Joannes Teologus, abbatis Angarathon.

confina cum domibus Communis, quas tenet Georgius Canacari; a facie austri incipiendo ab alie parte dictarum domorum / / / / passus 16 et dimidium; a facie versus ponentem passus 24, a facie versus tramontanam passus 17 et dimidium.—Item Ecclesia vocata Sancta Maria Periblepto quam tenet Georgius Sitiacho, que ecclesia est rehedificata; habet cemiterium: a facie tramontane passus XI; a facie austri passus XI; a facie levantis passus 9; a facie ponentis passus totidem.—Item Ecclesia vocata Sanctus Romano, quam tenet papas Hemanuel Tornichi; habet cimite- rium: a facie levantis passus 8 et pedum duorum, a facie ponentis passus totidem; a facie austri passus VIJ, et pedum trium; a facie tramontane passus totidem.—Item Ecclesia vocata Eleusa, quam habet papas Joannes Tricha. Est dicta Ecclesia a facie levantis passus V, et totidem a faciem ponentis, a facie tramontane passus VIJ, et pedum quattuor, et totidem a facie austri.—

Γεώργιος Κανακάρης· πρὸς Ν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν ἐτέραν τῶν πλευρῶν τῶν εἰρημένων οἴκων, ἔχει βήματα 16 1/2· πρὸς τὴν Δ πλευρὰν βήματα 24· εἰς τὴν Β πλευρὰν 17 1/2 βήματα. 13) Ἡ ἐκκλησία ἡ ὀνομαζομένη Παναγία ἢ Περίβλεπτος⁵², τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ Γεώργιος Σητειακός, ἡ ὁποία ἐκκλησία ἐπανωκοδομήθη· ἔχει κοιμητήριον· ἔχει εἰς τὴν Β πλευρὰν βήματα 11, εἰς τὴν Ν βήματα 11, εἰς τὴν Α βήματα 9, εἰς τὴν Δ ἄλλα τόσα. 14) Ἡ ἐκκλησία ἡ λεγομένη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ⁵³, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ παπᾶς Ἐμμανουὴλ Τορνίκης· ἔχει κοιμητήριον· εἰς τὴν Α πλευρὰν ἔχει βήματα 8 καὶ πόδας 2, εἰς τὴν Δ ἄλλα τόσα, εἰς τὴν Ν βήματα 7 καὶ πόδας 3, εἰς τὴν Β ἄλλα τόσα. 15) Ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη ἡ Ἐλεοῦσα⁵⁴, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Τρίχας. Ἡ εἰρημένη ἐκκλησία εἶναι εἰς τὴν Α πλευρὰν βήματα 5 καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν Δ, εἰς τὴν Β βήματα 7 καὶ πόδες 4 καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν Ν. Ἡ εἰρημένη ἐκκλησία ἔχει κοιμητή-

⁵²) Ἡ Παναγία ἢ Περίβλεπτος, ἡ Santa Maria Periblecto τοῦ Werdmüller ἀριθ. 45, ἡ Santa Maria Pericleto τοῦ Coronelli ἀριθ. 1, βρισκότανε στὴ ΒΔ γωνία τοῦ προμαχώνα Βιτούρη, ὅπου ἡ οἰκία Παπαδογιαννάκη.

⁵³) Ὁ Werdmüller καὶ ὁ Coronelli δὲν σημειώνουν στοὺς χάρτες τοὺς ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ. Βρισκότανε στὴν περιοχὴ τοῦ προμαχώνα Βιτούρη. (Βλ. G. Gerola, Elenco delle chiese ecc. I, 17, II 29).

⁵⁴) Ἡ Παναγία ἢ Κερᾶ Ἐλεοῦσα τοῦ Κομητᾶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller ἀριθ. 92 Cheraleusa καὶ ἀπὸ τὸν Coronelli ἀριθ. 55, Chiera leusa. Βρισκότανε στὴ νότια πλευρὰ τοῦ οἰκοδομ. τετραγώνου 151, στὴν ὁδὸ Μπουναλιῆ (γενὶ Τζαμί) ἀδιέξοδο. Μέχρι τελευταία σωζότανε ἐλάχιστα λείψανα.

Item habet predicta Ecclesia cimiterium quem super terras Communis, pro quo dictus papas Joannes, qui tenet Ecclesia, solvit affictum Nicolao Caliva nomine Communis, cum dictus Nicolaus habeat dictam terram a Comuni. — Item Ecclesia vocata Sancta Maria Luludiani cum suo cimiterio. Item a facie ponentis passus quinque et dimidium, a facie levantis passus sex et dimidium, a facie austri passus 8 et pedem dimidium, a facie tramontane passus 8 et pedem unum. — Item Ecclesia vocata Sanctus Nicolaus que est apud mare consumpta, cum Ecclesia Sancta Trinitatis, quam tenet papas Joannes Andrianopoliti, proto-

ριον ἐπὶ οἰκοπέδου ἀνήκοντος εἰς τὸ Κοινόν, διὰ τὸ ὅποιον ὁ ὡς ἄνω παπᾶ Ἰωάννης, ὅστις κατέχει τὴν ἐκκλησίαν, πληρώνει ἐνοίκιον εἰς τὸν Νικόλαον Καλύβαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ, διότι ὁ ὡς ἄνω Νικόλαος ἔχει τὴν εἰρημένην γῆν ἐκ τοῦ Κοινοῦ. 16) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Παναγία Λουλουδιανή⁵⁵ μετὰ τοῦ κοιμητηρίου αὐτῆς· εἶναι κατὰ τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 5 1/2, εἰς τὴν Α βημάτων 6 1/2, εἰς τὴν Ν βημάτων 8 καὶ 1/2 ποδός, εἰς τὴν Β βημάτων 8 καὶ 1 ποδός. 17) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Ἅγιος Νικόλαος⁵⁶, ἢ ὁποία εἶναι παρὰ τὴν θάλασσαν, διαβεβρωμένη, μετὰ τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος, τὴν ὁ-

⁵⁵) Ἡ Παναγία ἢ ἡ Κυρία ἢ Λουλουδιανή τοῦ Κομητᾶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller Chera Luludiani (Luviani) ἀριθ. 114 καὶ τὸν Coronelli Chera Ludiani ἀριθ. 119. Ἡ θέση τῆς ἦτανε στὸ οἰκοδομ. τετράγωνο 97, παρὰ τὴν ὁδὸ Δίκτης, ΝΑ τοῦ Καπνοκοπηρίου.

⁵⁶) Στὸ βενετσιάνικο Χάντακα εἶναι γνωστὲς 5 ἐκκλησίαι, ἀφιερωμέναι στὸν Ἅγιο Νικόλαο, οἱ παρακάτω: 1) Ὁ S. Nicolò Malvezi ἀριθ. χάρτη Werdmüller 11, ὁδὸς Κοραῆ, ὅπου σήμερον οἱ ξυλαποθῆκες τοῦ Α. Μαρσλάκη. 2) Ὁ S. Nicolò dell' Armeria, ἀριθ. 20, πού ἦτανε μέσα στὸ κτίριο τοῦ σημερινοῦ Δημαρχείου. 3) Ὁ S. Nicola ἀριθ. χάρτη Werdmüller 4, στὴ σημερινή ὁδὸ Πασιφάης, ὅπου τὸ σπίτι Εὐανθουδίδη. 4) Ὁ San Nicolò di Galigeri (τῶν παπουτσῆδων) ἀριθ. χάρτη Werdmüller 36, πού ἦτανε στὸ τετράγωνο 88, ὁδὸς Μονῆς Ὀδηγητρίας. 5) Ὁ S. Nicolò del Molo ἀριθ. χάρτη Werdmüller 35, πού ἦτανε στὸ Μόλο, ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Μόλου. Ὅλες οἱ παραπάνω ἐκκλησίαι ἦτανε μέσα στὴν παλιὰ πόλη. Συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι καμιὰ ἀπ' αὐτὰς ὁ Ἅγιος Νικόλαος πού ἀναφέρεται ἐδῶ. Στούς βούργους ἦτανε: 6) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος Chamalevri, ἀριθ. χάρτη 64, κοντὰ στὸν προμαχῶνα Μαρτινέγκο. 7) Ὁ San Nicolò Stergliachi ἀριθ. χάρτη 68, στὴν ὁδὸ Ἄλμπερτ, ὅπου ἡ οἰκία Βογιάκη. 8) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὰ Μουρχουταριά, ἀριθ. χάρτη 99, τὸ ἴδιο τὸ Μικρὸ Χαμαμάκι καὶ τέλος 9) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἀριθ. χάρτη 134, στὴ μέση περίπου τῆς cortina di San Spirito παρὰ τὸ ἀνάχωμα τοῦ τείχους. Ἀπὸ τίς ἐκκλησίαις αὐτὰς ἢ τελευταία πλησιάζει περισσότερο στὴ θάλασσα καὶ μᾶλλον αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἀναφερομένη ἐδῶ, ἐκτὸς ἂν πρόκειται γιὰ καμιὰ ἄλλη παραθαλάσσια ἐκκλησία, πού ἄλλαξε ἀργότερα ὄνομα.

papa: habet pro cimiterio a facie ponentis passus 18 et dimidium; a facie tramontane passus VI, et pedes duos; facie levantis passus 21 et pedem unum, a facie austri passus viginti unum.— Item Ecclesia vocata Sancta Erini, cum domibus, cimiterio et jardino quam tenet Dominus Franciscus Michael canonicus cretensis; habet a facie versus austrum passus 15, a facie ponentis passus 51, a facie tramontane passus 22, et pedes quattuor.— Item Ecclesia vocata Neamoni, quam tenet ad presens dominus Beletus Michael / / / / cum domibus et cimiterio ipsi Ecclesie; habet a facie austri passus 29, a facie ponentis passus 39 et pedem dimidium, a facie tramontane passus 26 1/2, a facie levantis passus 42 1/2. Est tamen sciendum quod ille domus quas Nicolaus Plachiena hedificaverit super terram Panagie quam dictus Nicolaus tenet ad afflictum a Comuni, que sunt a facie levantis, que confinant cum terra dicte ecclesie debent habere introitum et exitum sine contradictione illius qui habet vel habuerit per

ποῖαν κατέχει ὁ παπᾶς Ἰωάννης Ἀνδριανοπολίτης, πρωτόπαπας· ἔχει ὡς κοιμητήριον χώρον εἰς τὴν Δ πλευρὰν βημάτων 18 1/2, εἰς τὴν Β βημάτων 6 καὶ 2 ποδῶν, εἰς τὴν Α βημάτων 21 καὶ 1 ποδός, εἰς τὴν Ν βημάτων 21. 18) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Ἁγία Εἰρήνη⁵⁷ μετὰ τῶν οἴκων, κοιμητηρίου καὶ κήπου, τὴν ὁποῖαν κατέχει ὁ κύριος Φραγκῆσκος Μιχαήλ, κρῆς κανονικός· ἔχει εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 15· εἰς τὴν Δ βήματα 51, εἰς τὴν Β βήματα 22 καὶ πόδας 4. 19) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Νέα Μονή⁵⁸, τὴν ὁποῖαν κατέχει ἐν τῷ παρόντι ὁ κύριος Μπελέτος Μιχαήλ μετὰ τῶν οἴκων καὶ τοῦ κοιμητηρίου τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας· ἔχει εἰς τὴν Ν πλευρὰν βήματα 29, εἰς τὴν Δ βήματα 39 καὶ 1/2 πόδα, εἰς τὴν Β βήματα 26 1/2, εἰς τὴν Α βήματα 42 1/2. Δέον ὅμως νὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ οἴκοι τοὺς ὁποίους ὠκοδόμησεν ὁ Νικόλαος Πλακιένα ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον ὁ εἰρημένος Νικόλαος ἔχει ἐνοικιάσει ἀπὸ τὸ Κοινόν, καὶ οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν Α πλευρὰν καὶ συνορεύουν μὲ τὴν γῆν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας, δέον νὰ ἔχουν εἴσοδον καὶ ἔξοδον ἄνευ ἀντιρροή-

⁵⁷⁾ Ἡ Ἁγία Εἰρήνη ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller ἀριθ. 106, Cornelli ἀριθ. 65 καὶ ἀπὸ τὸν Κομητᾶ. Ἦτανε στὴν ὁδὸ Δελημάρκου παρὰ τὴν κλινικὴ Μιχ. Γερωνυμάκη.

⁵⁸⁾ Ἡ Νέα ἢ Νιὰ Μονὴ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Werdmüller, Gnía Moni ἀριθ. 63. Ὁ Κομητᾶς τὴν ἀναφέρει: ἡ Κυρία ἢ Νέα Μονή. Βρισκότανε στὴν ὁδὸ Ἀλμπερτ, οἰκοδ. τετράγ. 283, οἰκία Ζαμπετάκη καὶ Ζωῆς Βλαχάκη, ΒΔ τοῦ προμαχώνα Ἰησοῦ. Σώζονται λείψανα.

tempora dictam ecclesiam.—Item Ecclesia vocata Sancta Maria de Angelis prope macelum; habet terram vacuam dicta Ecclesia que est a facie dicte Ecclesie, versus ponentem, per suam latitudinem passus V et pedes tres et dimidie, per suam longitudinem est sicut vadit facies ipsi Ecclesie, et habet terram pro cimiterio, que est a facie ipsius Ecclesie; versus tramontanam per suam latitudinem passus quinque; incipiendo dicta latitudo ab angulis versus ponentem dicte Ecclesie, et eundo recto tramite per tramontanam, et inde vadit versus austrum usque ad viam imperialem per suam latitudinem passus sex, et pedes 4 et dimidie, et inde redit versus ponentem, et venit per suam longitudinem passus 18 et pede uno.—Item Ecclesia vocata Sanctus Georgius Doriano quam tenet dominus Johannes Labardo cano-

σεως εκείνου ὅστις ἔχει ἢ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἔχη τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν. 20) Ἡ ἐκκλησία ἢ καλουμένη Παναγία τῶν Ἀγγέλων⁵⁹ πλησίον τῶν σφαγείων⁶⁰ ἔχει κενὸν οἰκόπεδον ἢ εἰρημένη ἐκκλησία, τὸ ὅποιον εἶναι εἰς τὴν Δ πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας, πλάτους βημάτων 5 καὶ ποδῶν 3 1/2, καὶ μήκους ὅσον καὶ ἡ πρόσοψις τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἔχει γῆν ὡς κοιμητήριον, ἣτις εἶναι εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς ἐκκλησίας, πρὸς Β πλάτους 5 βημάτων, ἀρχομένης τῆς γραμμῆς του ἀπὸ τῆς Δ γωνίας τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας καὶ προχωρούσης κατ' εὐθείαν πρὸς Β· εἶτα βαίνει πρὸς Ν μέχρι τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ⁶¹ εἰς πλάτος 6 βημάτων καὶ 4 1/2 ποδῶν καὶ εἶτα ἐπιστρέφει πρὸς Δ καὶ ἔρχεται εἰς μῆκος 18 βημάτων καὶ 1 ποδός. 21) Ἡ ἐκκλησία ἢ λεγομένη Ἅγιος Γεώργιος Δορυανός⁶², τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ κύριος Ἰωάννης Λαμπάρδος, κρῆς κανο-

⁵⁹) Ἡ Παναγία τῶν Ἀγγέλων, ἀριθ. χάρτη Werdmüller 104, Coronelli ἀριθ. 69, ἢ Κυρία τῶν Ἀγγέλων τοῦ Κομητᾶ, ἦτανε στὴν ἀρχὴ τῆς Πλατειᾶς Στράτας, σημερινῆς λεωφόρου Καλοκαιρινοῦ, καὶ ἀκριβῶς ὅπου τὸ κατάστημα κλινῶν Χατζηγιάννου Σώζονται μερικὰ τόξα. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἦταν ὁ καθεδρικός ναὸς τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν Βενετοκρατία, ἔδρα τοῦ Πρωτοπαπᾶ.

⁶⁰) Τὰ Σφαγεῖα, Beccaria, ἦτανε τότε στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Παναγίας τῶν Ἀγγέλων, ὅπου ἡ σημερινὴ ὁδὸς Μιχελιδάκη, τὰ ψαράδικα δέ, ἢ Pescaria, λίγο πρὸς πάνω στὴν πλατεῖα, ἀπέναντι τοῦ ὑελοπωλεῖο Μυλωνάκη.

⁶¹) Viam imperialem, αὐτοκρατορικὸ δρόμο, ἔλεγαν τότε τὴ λεωφόρο Καλοκαιρινοῦ. Ἀργότερα πῆρε τὸ ὄνομα Strada Larga ἢ di Panigra (Παντοκράτορα) ἀπὸ τὴν Πύλη τοῦ Παντοκράτορα (Χανίων Πόρτα).

⁶²) Ὁ Ἅγιος Γεώργιος Δορυανός ἦτανε ἡ σημερινὴ ἄρμενικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἰκοδ. τετραγ. 93, ὁδὸς Λήμνου. Werdmüller, S. Giorgi Doriano, ἀριθ. 125. Στὴν περιοχὴ τῆς ἐγκατεστήθησαν οἱ Ἀρμένιοι κατὰ τὴν ἀποίκισή των στὸ Χάντακα τὸ 1363, καὶ ἀπὸ τότε ἐλέγετο τῶν Ἀρμενίων.

nicus cretensis; volvit ipsa Ecclesia cum domibus, cimiterio et giardino circumcirca passus 168.—Item monasterium vocatum sancti Dimitri cum domibus et terra contingentibus ipsi Monasterio; quorum Monasterii, et domorum et terre confines sunt a facie levantis passus 16: a facie tramontane passus 22 et pes unius, a facie austri passus 20, et pes dimidie, nec non et de aliis quibuscumque, que in dicta concordia et compositione continentur; et que ex forma dicte concordie et compositionis eidem domino archiepiscopo, canonicis, capitulo et clero cretensi, per Dominos Ducem et Comune Venetiarum / / / / perficienda et adimplenda sunt. Qui dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum pro se et clero cretensi, ex parte quorum ipsorum dictam concordiam et positionem prout nunc inminet eis eisdem Domino Duche, suisque consiliariis predictis, pro Domino Duce et Comune Venetiarum recipientibus iuxta tenorem dicte compositionis et concordie tradite, concessit et remissit ac ipsos Dominum Du-

νικός· ἔχει περίμετρον ἢ ρηθεισα ἐκκλησία μετὰ τῶν οἴκων, τοῦ κοιμητηρίου καὶ τοῦ κήπου βήματα 168. 22) Τὸ Μοναστήριον τὸ καλούμενον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου⁶⁸ μετὰ τῶν οἴκων καὶ γῆς, συνεχομένων πρὸς τὸ μοναστήριον· τοῦ ὁποίου μοναστηρίου καὶ τῶν οἴκων καὶ τοῦ οἰκοπέδου τὰ ὅρια εἶναι εἰς τὴν Α πλευρὰν βημάτων 16, εἰς τὴν Β βημάτων 22 καὶ 1 ποδὸς καὶ εἰς Ν βημάτων 20 καὶ 1 1/2 ποδός.

Καὶ ἐπίσης καὶ περὶ ἄλλων τινων, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν καὶ σύμβασιν καὶ τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν τύπον τῆς εἰρημένης συμφωνίας καὶ συμβάσεως δέον νὰ συντελεσθοῦν καὶ νὰ ἐκπληρωθοῦν διὰ τὸν αὐτὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς κανονικούς, τὸ Καπίτουλον καὶ τὸν Κρητικὸν Κλήρον ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν. Ὅστις κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἀκριβῶς εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν καὶ σύμβασιν μέχρι νῦν ἐμμένει, εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τὸν κύριον Δούκαν καὶ τοὺς προειρημένους συμβούλους, ἀποδεχομένους ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης συμβάσεως καὶ συμφωνίας τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς, παρεχώρησε, ἐνεχείρη-

⁶⁸) Θὰ πρόκειται γιὰ τὸν S. Dimitri Perati τοῦ Werdmüller, ἀριθ. 135 παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, σημερινὴ Σταφιδικὴ, ἢ τὸν S. Dimitri, Werdmüller ἀριθ. 124, πὸς ἦτανε ΝΑ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Δορυανοῦ, οἰκοδ. τετραγ. 92, ὁδὸς Λασθένους.

cem et Comune Venetiarum sibi habere voluit tam permutatio-
nis nomine quam omni jure, modo et forma quibus melius po-
test; tam terras, possessiones et bonas et jura quecumque ad mo-
n(asteria?) pale (?) pertinentes spectantes que, omnia alia de qui-
bus sive generaliter sive specialiter dictum est in dicta com-
positione et concordia ad Dominos Ducem et Comune Vene-
tiarum pertinere, salva itaque in suo statu, reservata in omni-
bus reliquis omnibus concordia et composition predicta. De
supradictis omnibus perfectis et, uti premittitur, adimpletis, pre-
dicti Dominus Ducha sui que Consiliarij, et predictus Dominus
Archiepiscopus, canonici et Capitulum suo nomine et Cleri Cre-

σεν καὶ ἠθέλησεν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὁ Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν
νὰ ἔχουν τόσον ὑπὸ μορφὴν ἀνταλλαγῆς ὅσον καὶ κατὰ πᾶν ἄλλο δί-
καιον, τρόπον ἢ τύπον κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον τόσον τὰς
γαίας, κτήματα, ἀγαθὰ καὶ δικαιώματα, οἷαδήποτε ἀφοροῦν ἢ ἀναφέ-
ρονται εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Πάλαι⁶⁴, ὅσον καὶ πάντα τὰ ἄλλα, περι-
ῶν γενικῶς ἢ εἰδικῶς ἐν τῇ εἰρημένῃ συμβάσει καὶ συμφωνίᾳ ἀναφέ-
ρεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον Δόγην καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν,
παραμενούσης ὅμως ὡς ἔχει καὶ διατηρουμένης κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ
τῆς εἰρημένης συμφωνίας καὶ συμβάσεως.

Ἴνα τὰ ἀνωτέρω πάντα τελεσθοῦν καὶ ὅσον οἷόν τε πληρωθοῦν, οἱ
εἰρημένοι κύριος Δούκας καὶ οἱ Σύμβουλοί του καὶ ὁ εἰρημένος κύριος
Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον ἐν ὀνόματι ἑαυτοῦ

⁶⁴) Πρόκειται γιὰ τὸ σημερινὸ Μοναστήρι τῆς Παλιανῆς. Ἡ Μονὴ Πα-
λιανή, ἀφιερωμένη στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ 668 μὲ τὰ
ὀνόματα Πάλαι, Παλαιά, καὶ Πάλα. (βλ. I. D. Mansi, Sacrorum
conciliorum novissima collectio, Florentiae 1759, vol. XI, p. 18). Τὸ Μο-
ναστήρι τῆς Παλιανῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν σὲ μακροχρόνιες διενέξεις κατὰ τὰ
πρῶτα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας (βλ. G. Gerola, Monumenti ecc. op. cit.
vol. II, pag. 184). Φαίνεται ὅτι ἀνήκε στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπο-
λης. Τὸ 1304 ὁ Πατριάρχης ἐπέδιώξε νὰ τὸ κρατήσῃ στὴ δικαιοδοσία του
(βλ. Catasticum Eccles. ecc. op. cit. B, 13 καὶ Eva Tea, Saggio sulla
Storia religiosa di Candia ecc., op. cit. pag. II, nota I). Τὸ Μοναστήρι μὲ
τὰ κτήματά του κατέλαβε, ὕστερα ἀπὸ ἀπόφασι τοῦ Πάπα Κλήμη Δ', ὁ λατι-
νὸς ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης. Ἡ ἐνέργεια αὐτή, πού δὲν τὴν ἀνεγνώρισε ἡ Βενετία,
προκάλεσε διενέξεις καὶ ἐριδες μεταξὺ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Κρήτης καὶ
τῆς Κρατικῆς Ἐξουσίας τῶν Βενετῶν. Γιὰ νὰ δώσουν τέλος σ' αὐτὲς τίς δι-
ενέξεις ἔκαμαν τὴ σύμβασι πού δημοσιεύεται ἐδῶ. Ἡ σύμβασι αὐτὴ ἐγκρίθηκε
μὲ θέσπισμα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας. Περίληψή τῆς δημοσίεψε ὁ Σπυρ.
Θεοτόκης στὰ Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ὁ. π. τομ. Β' τευχ. 1, σελ. 74.

te, fecerunt sibi invicem finem et quietationem, dicentes et solemniter promittentes se perpetuo et ullo unquam tempore venturos contra predicta, vel aliquid predictorum, aliqua ratione vel causa, sub pena in compositione contenta et obligatione omnium bonorum ad Comune Venetiarum et Clerum pertinentium et spectantium—Preterea firmavit ipse Dominus Archiepiscopus et juraverunt Canonici, sive se non habere originale sententie Domini Pape Clementis bullatum bulla papali, de quo in dicta compositione fit mentio, quod presentare, debebant dicto Domino Duche et consiliariis, ut incaretur (?), restituendum eis post modum, nec scire ubi esset; et promiserunt nomine suo et successorum suorum et quod si unquam ad manus eorum deveniret, illud presentarent dicto Domino Duche et consiliariis, vel eorum successoribus, ut intacaretur (sic) secundum formam compositionis predicto, sub pena in compositione predicta contenta; autenticum vero restituerunt eisdem Domino Duche et Consiliariis,

καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου, ἔθεσαν ἀμειβαίως τέλος καὶ ἡσυχίαν λέγοντες καὶ ἐπισήμως ὑπισχνούμενοι ὅτι εἰς τὸ διηνεκὲς οὐδέποτε θὰ παραβοῦν τὰ προειρημένα ἢ τι τῶν προειρημένων, δι' οἶονδήποτε λόγον καὶ αἰτίαν, ἐπὶ τῇ ποινῇ τῇ περιεχομένῃ εἰς τὴν σύμβασιν καὶ μὲ τὴν ἔξασφάλισιν τὴν παρεχομένην διὰ δεσμεύσεως πάντων τῶν ἀγαθῶν, τῶν ἀνηκόντων ἢ ἀφορώντων τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν καὶ τὸν Κλήρον. Ἐπὶ πλέον ἐβεβαίωσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὠρκίσθησαν οἱ Κανονικοὶ ὅτι δὲν ἔχουν τὸ πρωτότυπον τῆς ἀποφάσεως τοῦ κυρίου Πάπα Κλήμεντος, τὸ ἐσφραγισμένον διὰ τῆς παπικῆς σφραγίδος, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται μνεία εἰς τὴν εἰρημένην σύμβασιν καὶ τὸ ὁποῖον ὄφειλον νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸν εἰρημένον κύριον Δούκαν καὶ εἰς τοὺς Συμβούλους αὐτοῦ, ἵνα προσαρτηθῇ ἀντίγραφον καὶ κατόπιν ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς ἀμέσως μετὰ ταῦτα, καὶ ὅτι δὲν γνωρίζουν πού εὑρίσκεται· καὶ ὑπεσχέθησαν ἐν ὀνόματι ἑαυτῶν καὶ τῶν διαδόχων των, ὅτι ἂν ἔλθῃ ποτὲ εἰς χεῖράς των, θὰ παρουσιάσουν αὐτὸ εἰς τὸν κύριον Δούκα καὶ τοὺς Συμβούλους του ἢ τοὺς διαδόχους τούτων, ἵνα προσαρτηθῇ ἀντίγραφον κατὰ τὸ γράμμα τῆς εἰρημένης συμβάσεως ἐπὶ τῇ ποινῇ τῇ περιεχομένῃ εἰς τὴν εἰρημένην σύμβασιν· τὸ δὲ αὐθεντικὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἰδίων τοῦ κυρίου Δούκα καὶ τῶν Συμβούλων του, ὡς ἐν τῇ συμβάσει καὶ συμφωνίᾳ πε-

Δυστυχῶς δὲν δημοσίεψε ὁλόκληρο τὸ θέσπισμα, πού ἔχει ἐνδιαφέρον, καὶ πού θὰ ἦταν ὅμοιο μὲ τὸ πιὸ παρακάτω δημοσιευόμενον.

sicut in dicta compositione et concordia / / / / continetur.—Tenor autem instrumenti dicte compositionis et concordie de qua supra fit mentio, per omnia de verbo ad verbum talis: In Dei nomine amen. Anno a nativitate Domini Nostri Jeshu Christi 1322. Indictione V Die XXVIIJ mensis Decembris.—In Venetia. In domo Domini Cancellarii infrascripti, presentibus nobilibus et discretis viris Dominis Riciardo de Malumbris legum doctore, Franciscus de Malumbris de Cremona et civibus venetiis, Saraceno de Cazanibus de Arimino, Andrea de Capitis Aggeris et Laurentio q. Joannis Laurentii notarii et scribis duobus venetis et aliis pluribus testibus, ad hec vocatis specialiter et rogatis. Cum pro multis et varijs dubitationibus questionibus et controversiis que non sine scandalo Dominis Ducis suorumque fidelium de Creta ex parte una, et non sine gravi quorum periculo et detrimento venerabilium virorum Dominorum Archiepiscopi, canonicorum et cleri cretensis ex altera, oriri inter dictas partes po-

ριέχεται. Τὸ ρῆμα δὲ τοῦ συμβολαίου τῆς ρηθείσης συμβάσεως καὶ συμφωνίας, περὶ ἧς γίνεται ἀνωτέρω μνεία, ἐπὶ λέξει καὶ ἐν τῷ συνόλω ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀμήν. Ἔτει ἀπὸ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 1322⁶⁵, Ἰνδικτιῶνος Ε΄, ἡμέρα 28ῃ μηνὸς Δεκεμβρίου. Ἐν Βενετία. Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου ὑπογεγραμμένου Καγκελλαρίου, παρόντων τῶν εὐγενῶν καὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν κυρίων Ριχάρδου de Malumbris, νομικοῦ, Φραγκίσκου de Malumbris ἐκ Κρεμῶνος, καὶ τῶν Βενετῶν πολιτῶν Σαρακηνοῦ de Cazanibus⁶⁶ ἐξ Arimine, Ἀνδρέου de Capitis Aggeris καὶ Λαυρεντίου τοῦ ποιτὲ Ἰωάννου Λαυρεντίου, συμβολαιογράφου, καὶ δύο Βενετῶν γραφέων καὶ πολλῶν ἄλλων μαρτύρων ἐπὶ τούτοις εἰδικῶς κληθέντων καὶ ἐνταλέντων. Ἐπειδὴ λόγῳ πολλῶν καὶ ποικίλων διαμφισβητήσεων, ζητημάτων, φιλονεικιῶν, ἅτινα ὄχι ἄνευ σκανδάλου εἰς βάρος τοῦ Κυρίου Δούκα καὶ τῶν πιστῶν του τῆς Κρήτης ἀφ' ἐνὸς καὶ ὄχι ἄνευ σοβαροῦ κινδύνου καὶ ζημίας τῶν σεβαστῶν ἀνδρῶν τοῦ Κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Κανονικοῦ καὶ τοῦ Κρητικοῦ Κλήρου ἀφ' ἑτέρου θὰ ἠδύναντο νὰ προέλθουν μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ μάλιστα ἐφαίνοντο ὅτι

⁶⁵) Βλ. ἐπίσης Σ π. Θεοτόκη, Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τόμ. Β', τεύχ. Ι, ὁ. π. σελ. 74.

⁶⁶) Ὑποθέτω πῶς τὸ γνωστὸ σήμερα ἐπιθετὸ Κατσανέβας, Κατσανεβάκης ἔχει τὴν ἀρχὴν του στὸ Cazanibus.

terant et oriri videbantur infrascripte conventiones, pacta et decisiones tanquam juri et equitati consonas, ac Deo placida acceptassent placuit jdem ambibus partibus, habito super hoc sapientum consilio, tenorem dictarum conventionum, pactorum et decisionum venerabili in Christo parti Domino Nicolao Sancti Constantini Ecclesie patriarche, cui dicta Crete ecclesie immediate est subjecta, exhiberi et presentari eumque cum instantia debere requiri, ut si dictas conventiones, pacta et decisiones juri consonas et Ecclesie Crete expedientes fore cognoverit ipsas confirmare suaque auctoritate et decreto easdem confirmare dignetur et velit, et quia idem Dominus Patriarcha diligenti, cum suo constantinopolitano c(a)pitulo, colatione, et delibatione habita, dictas conventiones, pacta et decisiones sibi, ut premittitur, presentatas juri et equitati convenire pacifice et quiete, et concordiam inter dictas partes in tota insula Crete afferre et evidenter utiles clero et cretensi Ecclesie / / / / fore cognovit eisdem sive

ἤδη προῆλθον, αἱ ὡς κάτωθι συμβάσεις, συμφωνίαι καὶ ἀποφάσεις εἶχον γίνεαι ὑπ' αὐτῶν ἀποδεχταὶ ὡς σύμφωνοι πρὸς τὸ νόμιμον καὶ δίκαιον καὶ τῷ Θεῷ ἀρεσταί, ἐφάνη καλὸν εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ἀφοῦ ὑπὲρ τούτου ἐζητήθη ἡ γνώμη τῶν σοφῶν, νὰ παρουσιάσουν καὶ ἐπιδείξουν τὸ περιεχόμενον τῶν εἰρημένων συμβάσεων, συμφωνιῶν καὶ ἀποφάσεων εἰς τὸν σεβάσμιον ἐν Χριστῷ πατέρα κύριον Νικόλαον Πατριάρχην τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου⁶⁷, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἡ εἰρημένη ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀμέσως ὑπάγεται, καὶ ὅτι ὄφειλον μὲ ἐπιμονὴν νὰ ζητήσουν ὅπως, ἂν τὰς εἰρημένας συμβάσεις, συμφωνίας καὶ ἀποφάσεις ἀνεγνώριζεν ὡς συμφώνους πρὸς τὸ νόμιμον καὶ ἐπωφελεῖς διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης, τὰς ἐπικυρώσῃ καὶ ἀξιωθῆ νὰ θελήσῃ νὰ τὰς ἐπιβεβαιώσῃ μὲ ἀπόφασίν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ κύριος Πατριάρχης ἐπιμελῶς μὲ τὴν κωνσταντινοπολιτικὴν του σύνοδον, γενομένης παραβολῆς καὶ συσκέψεως, τὰς εἰρημένας συμβάσεις, συμφωνίας καὶ ἀποφάσεις, αἵτινες, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, παρουσιάσθησαν εἰς αὐτόν, ἀνεγνώρισεν ὡς ἀρμοζούσας εἰς τὸ δίκαιον, τὴν εἰρήνευσιν καὶ τὴν ἡρεμίαν καὶ ὅτι θὰ φέρουν εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον Κρήτην ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ ὅτι θὰ εἶναι προφανῶς ἐπωφελεῖς εἰς τὸν κληρὸν καὶ τὴν Κρητικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπὶ τού-

⁶⁷) Πρόκειται γιὰ τὸ λατῖνο ψευτοπατριάρχην τῆς Κωνσταντινούπολης Ὁρθόδοξος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τὸ 1320 - 21 ἦταν Γεράσιμος ὁ Α'. Μετὰ 30μηνον χηρείαν τοῦ θρόνου προεκριθῆ ὁ Ἡσαΐας (1323 - 1334) Βλ. Μαν. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες.

jam firmatis, sive firmandis suum consensum et assensum prebuit, easque suo decreto quaque auctoritate confirmavit, ratificavit et approbavit, prout predicta omnia, cum pactis et conventionibus infrascriptis constat publico instrumento, scripto manu Joanni Citto de Clugijs, imperiali auctoritate notarii publici et ipsius Domini Patriarche domestici, sigillo pendentis ipsius Domini Patriarche munito, cuius tenor. .?. de verbo ad verbum subicitur. Ut igitur res effectum capiat et que conventa pacta et decisa supra dicuntur, solemnibus juris vinculis algentur et firmentur, discretus vir magister Tantus Ducatus Venetiarum Cancellarius syndicus ac procurator illustri ac Magnifici domini domini Joanni Superantij, Dei gratia Venetiarum Dalmatie atque Croatie Ducis, inclyti et Domini Quarte partis et dimidie totius Imperii Romanie, Comunis et hominum de Venetiis, prout de syndicatu constat quoddam publico instrumento facto sub anno Domini 1321, indictione 4 die 8 Decembris, scripto manu Jacobi Joannis imperiali auctoritate notarii, et Ducatus Venetiarum scribe, et bulla plumbee pendentis memorati Domini Ducis mu-

τοῖς παρέσχεν τὴν συναίνεσίν του καὶ συγκατάθεσίν του διὰ τὰ ἤδη κυρωθέντα καὶ τὰ μέλλοντα νὰ κυρωθοῦν, διὰ τοῦτο, ταῦτα δι' ἀφοφάνσεώς του μὲ τὸ κῦρός του ἐπεκύρωσεν, ἐνέκρινε καὶ ἐπεδοκίμασεν, ὡς πάντα τὰ προειρημένα μετὰ τῶν συμφωνιῶν καὶ τῶν ὡς κάτωθι συμβάσεων βεβαιοῦνται διὰ δημοσίου συμβολαίου, γεγραμμένου διὰ χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Citto de Clugijs, αὐτοκρατορικοῦ δημοσίου συμβολαιογράφου καὶ δομεστίκου αὐτοῦ τοῦ κυρίου Πατριάρχου, ἐφωδιασμένου μὲ κρεμάμενον σιγίλλιον αὐτοῦ τοῦ κυρίου Πατριάρχου, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον κατὰ λέξιν ὑπόκειται. Ἴνα λοιπὸν τὸ πρᾶγμα πραγματοποιηθῇ καὶ αἱ ὡς ἄνω ἀναφερόμεναι συμφωνίαι καὶ ἀποφάσεις περιβληθοῦν διὰ τῶν ἐπισήμων δεσμῶν τοῦ δικαίου καὶ ἐξασφαλισθοῦν, ὁ διακεκριμένος μάγιστρος Ταντὺς Δουκικὸς Καγκελλάριος τῆς Βενετίας, ὡς σύνδικος καὶ ἐπιτετραμμένος τοῦ ἐνδόξου καὶ μεγαλοπρεποῦς κυρίου κυρίου Ἰωάννου Superantius, Ἐλέω Θεοῦ Δόγη τῶν Βενετῶν, τῆς Δαλματίας καὶ Κροατίας, ἑξακουστοῦ καὶ κυρίου τῶν τριῶν τετάρτων ὀλοκλήρου τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν ἐκ Βενετίας ἀνδρῶν, ὡς περὶ τῆς καταστάσεώς του ὡς συνδίκου βεβαιοῦται διὰ δημοσίας πράξεως γενομένης ἐν ἔτει Κυρίου 1321, Ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 8η Δεκεμβρίου, γραφείσης διὰ χειρὸς τοῦ Ἰακώβου Ἰωάννου συμβολαιογράφου αὐτοκρατορικῆ ἑξουσίας καὶ δουκικοῦ τῶν Βενετῶν γραφέως καὶ ἐφωδιασμένης διὰ κρεμαμένης μολυβδί-

nito, ac venerabilis vir Dominus Petrus q. liberij de Piro canonicus cretensis, syndicus ac procurator Reverendi in Christo patris Domini fratris Alessandri Dei gratia archiepiscopi ac Capituli et Canonorum cretensium, ut de syndicatu constant publico instrumento facto a nativitate Domini nostri Jesu Christi 1321 indictione 4 Die 22 mensis Decembris, scripto manu Bartholomei q. Joannis de Engelardis de Padua habitator Candide imperiali auctoritate notarii publici, et sigillis pendentibus dictorum Dominorum Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie munito; idem Syndici syndicariis nominibus quibus supra, sibi invicem solemnī stipulatione promiserunt omnia et singula que in dictis pactis infrascriptis continentur perpetuo et inviolabiliter attendere, observare et adimplere sine contradictione et exceptione qualibet juris vel facti, sive de illis clericis grecis, qui sub dictione et jurisdictione Archiepiscopi suorumque sufraganei eorum esse debent // // // ita et taliter quod Dominium de Crete seculare ullo modo possit vel debeat intromittere de eis, sive de Ecclesiis sitis

νης σφραγιδος τοῦ μνημονευθέντος κυρίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ σεβασμιος κύριος Πέτρος τοῦ ποτὲ Liberius de Piro, κρηῆς κανονικός, ὡς σύνδικος καὶ ἐπιτετραμμένος τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου καὶ τῶν κρητῶν κανονικῶν, ὡς περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ ὡς συνδίκου βεβαιοῦται διὰ δημοσίας πράξεως γενομένης ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως 1321, ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 4η Δεκεμβρίου, γραφείσης διὰ χειρὸς τοῦ Βαρθολομαίου τοῦ ποτὲ Ἰωάννου de Engelardis ἐκ Παδούης, κατοίκου Χάνδακος, αὐτοκρατορικῆ ἔξουσίᾳ δημοσίου συμβολαιογράφου καὶ ἐφωδιασμένης μὲ κρεμάμενα σιγίλλια τῶν εἰρημένων κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας· οἱ σύνδικοι οὗτοι τοῦ λοιποῦ μετὰς ὡς ἄνω συνδικικὰς αὐτῶν ἰδιότητας ὑπεσχέθησαν ἀμοιβαίως μὲ ἐπίσημον ρήτραν πάντα καὶ καθ' ἕκαστον ὅσα εἰς τὰς εἰρημένας ὡς κάτωθι συμφωνίας περιέχονται ἔσαι καὶ ἀπαρραβιάστως νὰ ἐπιμελῶνται, νὰ τηροῦν καὶ ἐκπληροῦν ἄνευ ἀντιρροήσεως καὶ οἷας δήποτε ἔξαιρέσεως τύποις ἢ οὐσίᾳ εἴτε ὡς πρὸς ἐκείνους τοὺς Ἑλληνας κληρικούς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἰδικῶν του ὀφείλουν νὰ ἐγκρίνωνται ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ κοσμικὴ ἔξουσία Κρήτης νὰ μὴ δύναται οὐδὲ νὰ ὀφείλῃ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐπεμβαίῃ περὶ αὐτῶν, εἴτε ὡς πρὸς τὰς ἐκκλησίας τὰς κειμένας εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε εἶναι αὗται ἐνοριακαὶ εἴτε

in suburbijs Candide, et sive parochialia seu monasteria, vel hospitalia seu xenodochia fuerint diruta cum porticibus et cimiterijs ac domibus sacerdotalibus, prout Domini Archiepiscopus canonici et capitulum habere et tenere debent, et quid e converso (?) de partis de dominio temporali esse inteligetur, salvo semper jure dicti Domini Archiepiscopi, quod et jure pastoralis competit in Ecclesijs suprascriptis, sive de alijs quibuscumque, que in dictis pactis et prout in dictis pactis plenius continetur.—Et quia inter ceteras conventiones hec quoque conventio facta est, quod pro terris et possessionibus omnibus et singulis pertinentibus et spectantibus quocumque modo et quocumque jure ad Monasterium Pale, quocumque nomine consentiantur, nec non et pro omni jure quod Crete Ecclesia in predictis possessionibus sibi competere dici possit Dominus Dux et Comune Venetiarum nomine jincambii dictarum possessionum, et pro omni jure predicto, dabunt et assignabunt vel unum casale de infrascriptis 4 quod Dominus Archiepiscopus et Capitulum Cretense elegerunt, remanente semper dicto Monasterio Pale sub dominio et jurisdic-

μοναστήρια, ὀσπιτάλια ἢ ξενοδοχεῖα κατεστραμμένα μετὰ τῶν πορτέγων των καὶ τῶν κοιμητηρίων καὶ τῶν ἱερατικῶν οἴκων, τὰ ὅποια ὀφείλουν νὰ ἔχουν καὶ νὰ κατέχουν ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον' καὶ ἂν τι ἀντίθετον ἐκ μέρους τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας κρίνεται, πάντοτε πρέπει νὰ διασφαλίζεται τὸ δικαίωμα τοῦ εἰρημένου κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ποιμαντορικὸν δίκαιον συνηγορεῖ ὡς πρὸς τὰς εἰρημένας ἐκκλησίας, εἴτε καὶ δι' ἄλλα οἰαδήποτε, περὶ ὧν εἰς τὰς εἰρημένας συμφωνίας καὶ ὡς εἰς τὰς εἰρημένας συμφωνίας πληρέστερον περιέχεται.

Καὶ ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἄλλων συμβάσεων καὶ αὕτη ἡ σύμβασις ἐγένετο ὅτι ὡς πρὸς τὰς γαίας καὶ τὰ κτήματα ἐν τῷ συνόλω των καὶ ἐν τοῖς καθέκαστα τὰ ἀνήκοντα καὶ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον καὶ νόμιμον δικαίωμα σχετιζόμενα μὲ τὸ Μοναστήριον Πάλαι, ὑφ' οἷονδῆποτε ὄνομα ἀκούονται, ἀκόμη καὶ κατὰ πᾶν δικαίωμα τὸ ὅποῖον ἡ ἐκκλησία τῆς Κρήτης θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὅτι θὰ διεξεδίκει ἐπὶ τῶν εἰρημένων κτημάτων, ὁ Κύριος Δοῦξ καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ὑπὸ τύπον ἀνταλλαγῆς τῶν εἰρημένων κτημάτων καὶ ἔναντι παντὸς προειρημένου δικαίωματος θὰ δώσουν καὶ θὰ ἐπιδικάσουν εἴτε ἐν χωρίον ἀπὸ τὰ 4 ὡς κάτωθι ἀναγραφόμενα, τὸ ὅποῖον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον θὰ ἐκλέξουν, παραμένοντος πάντοτε τοῦ ρηθέντος Μοναστηρίου Πάλαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν καὶ ἐξουσίαν τῶν εἰρημένων Κυ-

ctione predictorum Dominorum Archiepiscopi et Capitulum Ecclesie cretensis, vel si eligere noluerint dabitur duo ex dictis casalibus, que ipse Dominus Dux et Comune Venetiarum ellegerint prout in dicto pacto plenius et serius continetur. Idem Magister Tantus Syndicus dictorum Dominorum Ducis et Comunis Venetiarum syndicario nomine, infrascripta duo casali, videlicet casale vocatum Maratiti, quod tenent a Comune Venetiarum heredes q. Mathei Raguseo, et casale vocatum La Xerolea, quod tenet a Comune Venetiarum Nicolaus Pasqualigo, et illi de Cha Pantaleo, electa per Dominum Ducem et Comune Venetiarum, cum per Dominum Archiepiscopum suumque Capitulum de uno casali electo fieri noluisset, titolo et jure permutationis cum modis et formis in dicto pacto contentis, dedit et tradidit predicto Domino Petro de Piro syndicario nomine / / / / / pro dictis Archiepiscopo et Capitulo Ecclesie recipiente, con-

ρίων Ἀρχιεπισκόπων καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς ἐκκλησίας, ἢ ἂν δὲν θελήσουν νὰ ἐκλέξουν θὰ δοθοῦν δύο ἐκ τῶν εἰρημένων χωρίων, τὰ ὅποια αὐτὸς ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Ἑνετῶν θὰ ἐξέλεγον, ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ συμφωνίᾳ πληρέστερον καὶ λεπτομερέστερον διαλαμβάνεται.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος μάγιστρος Tantus, σύνδικος τῶν εἰρημένων Κυρίων, τοῦ Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα, τὰ ὡς κάτωθι δύο χωρία, ἦτοι τὸ χωρίον τὸ καλούμενον Μαραθίτης, τὸ ὅποιον κατέχουν ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν οἱ κληρονόμοι τοῦ ποτὲ Ματθαίου Raguseus⁸⁸ καὶ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον Ξερολιά, τὸ ὅποιον κατέχει ἐκ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν ὁ Νικόλαος Pasqualigus καὶ οἱ τοῦ οἴκου τῶν Pantaleo⁸⁹, ἐκλεγέντα ὑπὸ τοῦ Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑνετῶν, ἐπειδὴ ὁ Κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Καπίτουλόν του δὲν ἠθέλησαν νὰ γίνῃ ἐκλογὴ ἐνὸς χωρίου, ἔδωκεν καὶ παρέδωκεν τίτλω καὶ τύπῳ ἀνταλλαγῆς ὑπὸ τοὺς ὄρους καὶ τύπους τοὺς ἐμπεριεχομένους εἰς τὴν εἰρημένην συμφωνίαν εἰς τὸν προειρημένον Κύριον Πέτρον de Piro, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ἰ-

⁸⁸) Σὲ θέσπισμα τῆς Γερουσίας τοῦ 1382, μὲ τὸ ὅποιο ἀποκαταστάθηκαν πολιτικὰ τὰ τέκνα τοῦ Λέοντος Καλέργη, ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐπαναστάτης Γεώργιος Ραγουζαῖος, πού ἀποκαταστάθηκε ἐπίσης μὲ τὸ ἴδιο θέσπισμα. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, ὁ. π. τόμ. Β', τεῦχος II, σ. 230).

⁸⁹) Οἱ Πανταλέοι ἦταν μεγάλη οἰκογένεια τιμαριούχων τῆς Κρήτης. Σὲ θέσπισμα τῆς Γερουσίας τοῦ 1325, ἀναφέρεται ὁ τιμαριούχος Ἀνδρέας Πανταλέος. (Βλ. Σπ. Θεοτόκη, ὁ. π. τόμ. Β', τεῦχ. 1, σ. 83).

stituens idem magister Tantus nomine quo supra se dicta duo casalia pro dictis Domino Archiepiscopo et Capitulo cretense precario possidere donec per ipsum Dominum Archiepiscopum et capitulum cretense dictorum casalium corporaliter fuerit possessio apprehensa, et omnia completa que in pacto de hoc capitulo, suprascripto comprehensa sunt. E converso vero idem Dominus Petrus predictorum Dominorum Archiepiscopi et Capituli Syndicus syndicario nomine pro eis, jure et titulo permutationis pro dictis duobus casalibus, dedit, tradidit, et cessit dicto Magistro Tanto syndicario nomine pro dominis Duce et Comune Venetiarum recipienti, omnes terras possessiones et jura ad dictum monasterium Pale spectantia, que quocumque jure, et quocumque modo predicti Domini Archiepiscopus et Capitulum cretense ad se possent dicere pertinere, retento dominio et jurisdictione Monasterii Pale, prout in ipso pacto plenius continetur, et insuper de omnibus, usufructibus ac redditibus quibuscumque, ex dictis possessionibus Monasterio Pale, a dicto Domino Duce

διότητα, ἐν ὀνόματι τῶν εἰρημένων Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου ὡς δεχομένου, ἐξασφαλίζων ὁ αὐτὸς μάγιστρος Tantus ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ιδιότητά του ὅπως τὰ ρηθέντα δύο χωρία προσωρινῶς κατέχονται ἐν ὀνόματι τῶν ρηθέντων κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου, μέχρις οὗ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Κρητικοῦ Καπίτουλου γίνῃ κατοχὴ ἐμπράγματος τῶν εἰρημένων χωρίων καὶ ληφθῶν καὶ πληρωθῶν πάντα ὅσα ἐν τῇ συμφωνίᾳ περὶ τοῦ ὡς ἄνω κεφαλαίου περιλαμβάνονται. Ἐκ τῆς ἀντιθέτου δὲ πλευρᾶς ὁ αὐτὸς κ. Πέτρος, σύνδικος τῶν εἰρημένων κυρίων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, τίτλῳ καὶ τύπῳ ἀνταλλαγῆς ἀντὶ τῶν δύο εἰρημένων χωρίων, ἔδωκε, παρέδωκε καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν εἰρημένον μάγιστρον Tantum, δεχομένου ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, πάσας τὰς γαίας, κτήματα καὶ νόμιμα δικαιώματα, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸ ρηθὲν Μοναστήριον Πάλαι, βάσει τῶν ὁποίων, καθ' οἷονδήποτε δίκαιον καὶ καθ' οἷονδήποτε τρόπον, θὰ ἠδύναντο οἱ εἰρημένοι κύριοι Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον νὰ προβάλουν ἐπ' αὐτοῦ ἀξίωσιν, κρατουμένης πάντως τῆς κυριαρχίας καὶ ἐξουσίας ἐπὶ τοῦ Μοναστηρίου Πάλαι, ὡς ἐν τῇ αὐτῇ συμφωνίᾳ πληρέστερον περιέχεται· καὶ ἐπὶ πλέον διὰ πᾶσαν ἐπικαρπίαν καὶ οἰαδήποτε εἰσοδήματα ἐκ τῶν εἰρημένων κτημάτων τοῦ Μοναστηρίου Πάλαι, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ἢ

Comune Venetiarum vel aliis eorum nomine, usque ad presentia tempora habitis et perceptis, et de omnibus damnis et expensis propter ea supportatis nomine quo supra, finem, remissionem et quietationem fecit, et pactum del ulterius non petendo, promittentes invicem ipsi syndici de avvitione rerum in dicta permutatione deductarum, ac sibi invicem guarentare, autorizare et defendere contra quamcumque personam et legium (sic) ac universitatem res et possessiones predictas; renuntians per pactum expressum, jdem Dominus Petrus Dominorum Archiepiscopi et Capituli Syndicus syndicario nomine, pro eis omnis juris, quod ex quadam sententia arbitraria Domini quondam Clementis Papæ Quarti dicere posset dictis Domino Archiepiscopo et Capitulo Cretensi competere in predictis, ac volens ipsam sententiam nullius valoris et nullius firmitatis fore et cassum et inanem esse et restituende Domino Duci et Comune Venetiarum, salvo jure decimarum de qua in dicta sententia continetur; que omnia et singula, et alia quecumque que in ipsis pactis continentur dicti Syndici

εἰσεπράχθησαν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, ἢ ὑπὸ ἄλλων ἐν ὀνόματι ἐκείνων μέχρι τοῦ παρόντος καὶ διὰ πᾶσαν γενομένην ζημίαν ἢ δι' ἔξοδα, ἅτινα ἀνελήφθησαν ἐν ὀνόματι τῶν ὡς ἄνω, ἔθεσε τέλος, ἀφεςιν καὶ κατάπαυσιν καὶ συνεφώνησαν, ὅπως τοῦ λοιποῦ μὴ δύναται νὰ γίνῃ περαιτέρω διεκδίκησις τούτων, τῶν συνδίκων ὑπισχνουμένων ἀμοιβαίως προστασίαν(;) (de avvitione) τῶν πραγμάτων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν εἰρημένην ἀνταλλαγὴν καὶ νὰ ἐγγυῶνται ἀμοιβαίως ταῦτα, νὰ παρέχουν τὰς ἀναγκαίας ἐξουσιοδοτήσεις καὶ νὰ ὑπερασπίζουσιν ἔναντι οἴουδήποτε προσώπου, ομάδος ἢ συνόλου τὰ προειρημένα πράγματα καὶ κτήματα· παραιτούμενος ὁ ἴδιος Πέτρος, σύνδικος τῶν κυρίων Ἀρχιεπισκόπου καὶ Καπίτουλου καὶ ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτοῦ ιδιότητα δι' ἐπὶ τοῦτο συμφωνίας, ἐξ ὀνόματος πάντων τούτων, παντὸς δικαιώματος τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύναντο νὰ προβάλουσιν ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος καὶ τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον, βάσει αὐθαιρέτου τινος ἀποφάσεως τοῦ ποτὲ κυρίου Κλήμεντος IV Πάπα, ὡς ἀντικειμένου εἰς τὰ προειρημένα, καὶ θεωρῶν τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὡς οὐδόλως ἰσχύουσαν καὶ οὐδόλως εὐσταθοῦσαν καὶ ὡς ἄκυρον καὶ κενὴν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὸν κύριον Δόγην καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν, διατηρουμένου τοῦ δικαιώματος τῶν δεκατιῶν, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀποφάνσει. Πάντα ταῦτα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ ὁσαυδήποτε ἄλλα περιέχονται εἰς τὰς συμφωνίας ταύτας οἱ εἰρημένοι σύνδι-

syndicaribus nominibus supradictis attendere promiserunt, sub pena / / / / / duorum millium librarum, que pena in singulis capitulis non observatis tociens committatur comuniter pacti non observantem quotiens contrafactum fuerit, et pena soluta vel non exacta, omnia et singula conventa et promissa in sua permaneant firmitate: renuntiantes invicem per pactum super promissis omnibus exceptioni doli et in factum decaptioni et simulationi literis impetratis vel impetrandis, beneficio restitutionis in integrum app(ositio)ni (sic?) et supp(ositio)ni (sic.?) et omni alii juri que contra predicta vel aliqui predictorum possint partes predictae, vel aliqua earum facere vel venire; pro quibus omnibus attendendis et plene observandis et complendis, predicti syndici, bona omnia eorum, quorum sunt syndici sibi invicem speciali pignori obligarunt, constituentes se alter pro altero precario possidere usque ad plenam satisfactionem omnium promissorum. Tenor autem auctoritatis et decreti patriarchalis et dictorum pactorum in ipso decreto contentorum

κοι, ὑπὸ τὴν συνδικικὴν αὐτῶν ιδιότητα ὑπεσχέθησαν νὰ ἐπιμελῶνται ἐπὶ ποινῇ δύο χιλιάδων λιβρῶν· καὶ ἡ ποινὴ αὕτη διὰ τὰ μὴ τηρούμενα καθ' ἕκαστα κεφάλαια τοσάκις θὰ ἐπιβάλλεται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν μὴ τηροῦντα τὴν συμφωνίαν, ὡσάκις θὰ ἔχη γίνῃ παράβασις· καὶ μετὰ τὴν ἀπότισιν τῆς ποινῆς ἢ καὶ ταύτης μὴ ἀποτιθείσης, πάντα ἐν τῷ συνόλω καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὰ συμπεφωνημένα καὶ ὑπεσχημένα θὰ παραμένουν ἐν ἰσχύϊ. Καὶ παραιτοῦνται ἀμοιβαίως, κατὰ συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ὑπεσχημένων πάντων εἰς περίπτωσιν ἐξαιρέσεως, δόλου καὶ διζήσεως (decaptioni in factum?), ὡς καὶ πλαστογραφίας γραμμάτων, προσαχθέντων ἢ μελλόντων νὰ προσαχθοῦν, παντὸς εὐεργετήματος ἀποκαταστάσεως εἰς τὸ ἀκέραιον (app(ositio)ni et supp(ositio)ni?), ὡς καὶ παντὸς ἄλλου δικαιώματος, τὸ ὁποῖον ἐναντίον τῶν προειρημένων ἢ τινος τῶν προειρημένων δύνανται τὰ ρηθέντα μέρη ἢ τι αὐτῶν νὰ θέσουν εἰς ἐνέργειαν ἢ νὰ προβάλλουν.

Διὰ δὲ τὴν ἐπιμελῆ καὶ πλήρη τήρησιν καὶ ἐκπλήρωσιν πάντων τῶν ἀνωτέρω οἱ προειρημένοι σύνδικοι πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων τῶν ὁποίων εἶναι σύνδικοι ἀμοιβαίως ὡς εἰδικὴν ἐγγύησιν ἔθεσαν ὑπόχρεα, καθιστῶντας ἑαυτοὺς ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον προσωρινούς κατόχους (μεσεγγυητάς) μέχρι πλήρους ἱκανοποιήσεως πάντων τῶν ὑπεσχημένων.

Τὸ ῥῆμα δὲ τῆς πατριαρχικῆς κυρώσεως καὶ ἀποφάνσεως καὶ τῶν εἰρημένων συμφωνιῶν τῶν περιεχομένων ἐν αὐτῇ τῇ ἀποφάνσει εἶναι τὸ ἀκόλουθον: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ:

talis est. In Dei et Christi nomine. Amen. Quociens in conventionibus maiorum requiritur auctoritas et consensus, ne in dubium veniat que geruntur, si nihil est quod impediatur equum est dignis postulationis desideriis complacere, eapropter Reverendus in Christo Presbiter Dominus Dominus Nicolaus Dei et Apostolice Sedis providentia Sancte Constantinopolitane Ecclesie Patriarche, cuius per Summum Pontificem Nigropotensi Ecclesia est unita, visis et diligenter dis (...?...) quibusdam abreviationibus per discretum virum Petrum Liberum canonicum cretensem eidem Domino Patriarche presentatis formatisque super certis pactis, permutationibus, et conventionibus habitis firmatisque sive firmandis, inter illum Dominum Dominum Joannem Superantio Ducem et Comune Venetiarum, ex una parte, et venerabilem in Christo Patrem Dominum fratrem Alexandrum Dei gratia archiepiscopum cretensem eiusque capitulum ex altera occasione quarundam questionum jamdudum inter predictas partes et suorum precessorum habitarum sicut demonstratur et declaratur a parte, ex forma cuiusdam / / / / / sententie arbitrarie

Ἀμήν. Ὅσακις εἰς τὰς συμβάσεις τῶν μειζόνων ζητεῖται τὸ κῆρος καὶ ἡ συναίνεσις μας, ἵνα μὴ ἐν ἀμφιβόλῳ περιστάσιν ὅσα γίνονται, ἂν οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἐμποδίζον, δίκαιον εἶναι νὰ εὐδοκήσωμεν εἰς τὰς ἀξίας ἐπιθυμίας τοῦ αἰτήματος. Διὰ τοῦτο ὁ Σεβασμῖος ἐν Χριστῷ πρεσβύτερος κύριος κύριος Νικόλαος, προνοία τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας Πατριάρχης τῆς Ἁγίας Κωνσταντινοπολιτικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποίου ἡ ἐν Νεγροπόντε¹⁰ ἐκκλησία διὰ τοῦ Ὑψίστου Ποντίφηκος διατελεῖ ἡνωμένη, ἰδὼν καὶ ἐπιμελῶς μελετήσας τὰς περιλήψεις, τὰς διὰ τοῦ διακεκριμένου ἀνδρὸς Πέτρου Liberus, κρητὸς κανονικοῦ, παρουσιασθείσας εἰς αὐτὸν τὸν Πατριάρχην καὶ σχηματισθείσας ἐπὶ ὠρισμένων συμφωνιῶν, ἀνταλλαγῶν καὶ συμβάσεων γενομένων, ἐγκριθεισῶν ἢ μελλουσῶν νὰ ἐγκριθοῦν, μεταξὺ τοῦ κυρίου κυρίου Ἰωάννου Superantius καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐλέφ Θεοῦ κρητὸς Ἀρχιεπισκόπου, καὶ τοῦ Καπίτουλού του ἀφ' ἑτέρου ἐπ' εὐκαιρία ὠρισμένων ζητημάτων ἀναφυέντων πάλαι ἤδη μεταξὺ τῶν εἰρημένων μερῶν καὶ τῶν προκατόχων των, ὡς ἀποδείκνυται καὶ δηλοῦται ἐν μέρει ἐγγράφου τινὸς ἀποφάνσεως αὐθαιρέτου,

¹⁰) Negroponte ἔλεγαν τότε οἱ Βενετοὶ τὴ νῆσο Εὐβοία, τὴν ὁποία κατεῖχαν ἀπὸ τὸ 1210 ὠ; τὸ 1470. Εἶναι ἡ Ἐγριπος τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

late per felicis memorie dominum Clementem Papam quartum, a qua pro bono pacis et concordie predicteque Ecclesie utilitate ambe partes scienter comuni consensu videntur in parte recessisse, et lectis etiam per me suprascriptum notarium de verbo ad verbum, in presentia antedicti Domini Patriarche, ac magnifici et potentis Domini Ludovici Mauroceni honorabilis Capetanei et Baiuli civitatis et insule Nigropontis, eiusque consiliarij Domini Ottoboni Gritti, et presentibus infrascriptis; quarum tenor par omnia talis est; In Dei nomine. Amen. Infra scripta sunt capitula tractata iuter Dominum Ducem et Comune Venetiarum ex parte una, et reverendum partem Dominum fratrem Alessandrum permissione divina Archiepiscopum, canonicos et capitulum cretensis Ecclesie, super contentis in quaddam sententia arbitraria lataque per Dominum Clementem Papam quartum, de quibus et super quibus venerabilis Patris Domini Nicolai Sancte Sedis Constantinopolitane Patriarche requiritur auctoritas et consensus: primo enim quod cretensis Ar-

ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ μακαρίας μνήμης κυρίου Κλήμεντος IV¹¹, Πάπα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὁμως ἐπ' ἀγαθῶ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας συνειδητῶς ἀμφοτέρω τὰ μέρη κοινῇ συναινέσει φαίνονται ὅτι ἐν μέρει παρητήθησαν· καὶ ἀφ' οὗ ἀνεγνώσθησαν δι' ἐμοῦ τοῦ ὡς ἄνω συμβολαιογράφου κατὰ λέξιν τὰ ὡς κάτωθι γεγραμμένα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πατριάρχου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἰσχυροῦ κυρίου Λουδοβίκου Maurocenus ἐντίμου καπετάνιου καὶ Βαϊούλου τῆς πόλεως καὶ νήσου Nigroponte καὶ τοῦ συμβούλου αὐτοῦ κυρίου Ottoboni Gritti καὶ παρόντων τῶν ὡς κάτωθι μαρτύρων, τῶν ὁποίων τὸ «ῥῆμα» ἐν τῷ συνόλω ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Ἀμήν. Τὰ κατωτέρω εἶναι τὰ κεφάλαια περὶ ὧν ἐγένετο διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ σεβασμίου πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου, θείᾳ ἀδείᾳ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν κανονικῶν καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, σχετικῶς μὲ τὸ περιεχόμενον ἐν αὐθαιρέτῳ τινὶ ἀποφάνσει, ἐκδοθείση ὑπὸ τοῦ κυρίου Κλήμεντος IV, Πάπα, περὶ τῶν ὁποίων καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ζητεῖται ἢ ἐπικύρωσις καὶ συναίνεσις τοῦ σεβασμίου Πατρὸς Νικολάου Πατριάρχου τῆς Ἁγίας Κωνσταντινουπολιτικῆς Ἐδρας: Πρῶτον ὅτι ὁ κρῆς Ἀρχιεπίσκοπος, οἴοσδήποτε θὰ εἶναι ἐκάστοτε, νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν

¹¹) Ὁ Κλήμης IV ἦταν Πάπας ἀπὸ τὸ 1265 - 1268.

chiepiscopus, qui fuerit pro tempore, habeat in sua civitate et Diocesis de grecis clericis civitatis Cretensis et Sancti Miri et Diocesis 130 clericos; de quibus sint et proprii secundum jura esse intelliguntur illi clerici greci, qui aliunde ad insulam venientes in dicta insula perpetuam residentiam destinarunt habitantes in dicta insula, cum familia et massaricijs, et suum ibidem domicilium constituentes; eosque centum triginta clericis de predictis omnibus habere debeat et pro tempore suppleantur secundum formam sententie super hoc per Dominum Papam Clementem late; ita et taliter quod Dominium de Crete seculare ullo modo possit vel debeat se intromittere de dictis 130 clericis, aliqua ratione vel causa, sed libere remaneant, et sint sub dictione et jurisdictione Domini Archiepiscopi sine aliqua questione; reliqui insuper clerici greci, et aliunde in cretensi insula venientes, qui euntes et redeuntes / / / / et interim moram ad tempus in ipsa insula pro suis vel alienis expediendis negotijs facientes, qui nec residentiam perpetuam ibi destinarunt, nec cum familia et massericijs ibi habitent, nec domicilium ibi constitu-

πολιτείαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τοῦ ἀπὸ τοῦς Ἑλληνας κληρικούς τῆς κρητικῆς πόλεως καὶ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεώς του 130 κληρικούς, εἰς τοῦς ὁποίους νοοῦνται ὅτι περιλαμβάνονται, ὡς κατάλληλοι κατὰ τὰ νόμιμα, ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες κληρικοί, οἵτινες ἄλλοθεν εἰς τὴν νῆσον ἐρχόμενοι, ἐν τῇ εἰρημένῃ νήσῳ προώρισαν τὴν μόνιμον διαμονὴν των, κατοικοῦν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μετὰ τῶν οἰκείων καὶ μασσαρικίων των καὶ κατέστησαν ἐκεῖ ἴδιον οἶκον· καὶ τοῦς 130 τούτους κληρικούς ὀφείλει νὰ ἔχη ἐξ ὅλων τῶν προειρημένων καὶ ἐκάστοτε νὰ ἀναπληρῶνται κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐπὶ τούτου ἀποφάνσεως τῆς ἐκδοθείσης ὑπὸ τοῦ κυρίου Πάπα Κλήμεντος IV οὕτω καὶ τοιούτως ὥστε ἡ κοσμικὴ τῆς Κρήτης Ἐξουσία κατ' οὐδένα τρόπον νὰ δύναται ἢ νὰ ὀφείλῃ νὰ ἐπεμβαίη ὡς πρὸς τοῦς προειρημένους 130 κληρικούς, ἐπὶ οἰαδήποτε προφάσει ἢ αἰτίᾳ, ἀλλὰ νὰ παραμένουν ἐλευθέρως καὶ νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ δικαιοδοσίαν τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου ἀναντιρρήτως· οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπὶ πλεόν Ἕλληνες κληρικοί καὶ οἱ ἄλλοθεν εἰς Κρήτην προσερχόμενοι, οἵτινες, ἐρχόμενοι καὶ ἀπερχόμενοι, προσωρινὴν διαμονὴν ἐν τῷ μεταξύ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πρὸς διεκπεραίωσιν ἰδίων ἢ ξένων ὑποθέσεων ποιοῦνται, καὶ οἵτινες οὔτε μόνιμον διαμονὴν προορίζονται νὰ ἔχουν οὔτε ἐκεῖ κατοικοῦν μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν μασσαρικίων οὔτε ἔχουν καταστήσει ἐκεῖ οἶκον, οὔτοι θὰ ὑπόκεινται ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν κύ-

erint, simili modo subjecti sint eidem Domino Archiepiscopo et suffraganeis eius, nec indicto numero includantur prout indicte sententia de hijs continetur.— Super eo vero quod continetur in dicta sententia arbitraria per dictum Dominum Papam quod dictus Dominus Archiepiscopus habere debeat Ecclesias sitas in suburbijs Candide et sive parochialia seu monasteria, vel hospitalia sive xenodochia fuerin dirupta cum porticibus et cimiterijs, ac domibus sacerdotalibus, super quo ipse dominus Archiepiscopus dicit quod ejectus est eicitur quotidie de possessione dictarum Domorum, ad talem concordiam pervenerunt, quod Dominus Archiepiscopus Canonici et Capitulum cretensis Ecclesie teneant et possideant plane et quiete et sine aliqua molestie vel questione, quicquid de predictis, et pro predictis, Ecclesijs, Monasterijs, hospitalibus etc. tenuerunt et possiderunt in suburbijs Candide; usque ad tempus quo ipse Dominus Archiepiscopus modo (....?....) ultimo causa veniendi Venecijs recessit de Insula Crete. Quod autem per eos nec possessum nec detentum est, ut est premissum, hoc de temporali dominio esse intelliga-

ριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς ἀντικαταστάτας του (suffraganeis), καὶ δὲν θὰ περιλαμβάνονται εἰς τὸν ὀρισθέντα ἀριθμὸν, ὡς περιέχεται εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀπόφασιν.

Ὡς πρὸς αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον περιέχεται ἐν τῇ εἰρημένῃ αὐθαιρέτῳ ἀποφάνσει τῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πάπα, ὅτι ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ὀφείλει νὰ ἔχη ἐκκλησίας κειμένας εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος, εἴτε ἐνοριακαὶ ὑπῆρξαν αὐταὶ εἴτε μοναστήρια, ἢ ὄσπιτάλια ἢ ξενοδοχεῖα κατεστραμμένα μετὰ τῶν προαυλίων καὶ κοιμητηρίων καὶ τῶν ἱερατικῶν τῶν οἴκων, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος λέγει ὅτι ἐξεβλήθη αὐτῶν, καὶ καθημερινῶς ὑπάρχει ἕξις (;) διὰ τὴν κατοχὴν τῶν εἰρημένων οἴκων, ἔφθασαν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν, ὅτι ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας θὰ κρατῆ καὶ θὰ κατέχη πλήρως καὶ ἡσύχως ἄνευ τινὸς ὀχλήσεως ἢ γεννήσεως ζητήματος, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων ἢ ὑπὲρ τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, ὄσπιταλίων κλπ., ἐκράτησαν ἢ κατεῖχον εἰς τὰ προάστεια τῆς πόλεως μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν τελευταῖον ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης, ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν Βενετίαν.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ὑπ' αὐτῶν δὲν πρόκειται εἴτε νὰ κατέχεται εἴτε νὰ κρατῆται, ὡς ἀνωτέρω προετέθη, τοῦτο πρέπει νὰ ἐννοεῖται ὡς πρὸς τὴν κοσμικὴν κυριαρχίαν, προστιθεμένου εἰδικῶς τούτου, ὅτι, ἂν

tur, hoc specialiter addito, quod si aliquae Ecclesie in dictis suburbijis fuissent fundate de novo, videlicet post latam sententiam per Dominum Papam, non autem sint antique referte et iste tales Ecclesie de novo fundate et hedificate aliquid acceptavissent, quod illud sic acquisitum remaneat Comuni Venetiarum sine aliqua questione, salvo semper jure dicti Domini Archiepiscopi, quod ei jure pastoralis competit in Ecclesijs superscriptis. Pretere, cum memoratus Dominus Archiepiscopus Cretensis Capitulum et Canonici cretensis Ecclesie per suam petitionem requirerent quod secundum sententiam olim per dictum Dominum Papam latam ipsi habere debeant Monasterium Pale cum possessionibus / / / / et pertinentiis suis, quod Comune Venetiarum negabat, et propterea fuerit inter partes longo tempore litigatum, tandem dicte partes ad evitandum omnes questiones et scandala et pro bono pacis et concordie, ad talem concordiam pervenerunt, videlicet quod ipse Dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum Ecclesie Cretensis Ecclesie sua bona et spontanea voluntate, et pro bono, utilitate et quiete dicte cretensis Ecclesie, erunt contenti quod Dominus Dux et Comune

ἐκκλησίαι τινες εἰς τὰ εἰρημένα προάστεια ἰδρύθησαν νέαι, δηλονότι μετὰ τὴν ἐκδοθεῖσαν γνώμην ὑπὸ τοῦ Κυρίου Πάπα, καὶ δὲν ἀναφέρονται παλαιόθεν καὶ αἱ τοιαῦται οὕτω νεωστὶ ἰδρυθεῖσαι καὶ οἰκοδομηθεῖσαι ἐκκλησίαι ἐδέχθησάν τι, τὸ οὕτω ἀποκτηθὲν δέον νὰ παραμείνη εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Ἑνετῶν ἀναντιρρόητως, διατηρουμένης πάντοτε τῆς δικαιοδοσίας τοῦ εἰρημένου Κυρίου Ἀρχιεπισκόπου, ἧτις ποιμενικῶ δικαιώματι προκύπτει ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἐκκλησιῶν.

Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ ὁ μνημονευθεὶς κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, τὸ Κρητικὸν Καπίτουλον καὶ οἱ Κανονικοὶ τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς αἰτήσεώς των ἐζήτησαν ὅπως, δυνάμει τῆς ἀποφάνσεως τῆς ἐκδοθείσης πάλαι ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κυρίου Πάπα, αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν τὸ μοναστήριον Πάλαι μετὰ τῶν κτημάτων του καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτό, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐδέχετο τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπὶ μακρὸν χρόνον μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ὑπῆρξεν ἕρις· τέλος τὰ εἰρημένα μέρη, πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ζητημάτων πάντων καὶ τῶν σκανδάλων καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, κατέληξαν εἰς τοιαύτην συμφωνίαν, δηλαδὴ ὅτι αὐτοί, ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς καλῆς καὶ αὐθορμήτου θελήσεώς του καὶ διὰ τὸ καλόν, τὸ ὠφέλιμον καὶ τὴν ἡρεμίαν τῆς ρηθείσης Κρητικῆς Ἐκκλησίας, θὰ μείνουν ἱκανοποιημένοι

Venetiarum, vel alii eorum nomine, habeant et teneant et quiete perpetuo possideant omnes et singulas terras et possessiones pertinentes et spectantes quocumque modo et quocumque jure ad dictum Monasterium Pale quocumque nomine censeantur, remanente nihilominus dicto Monasterio Pale sub Dominio et jurisdictione predictorum Domini Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie, et Dominus Dux et Comune Venetiarum nomine in cambii dictarum possessionum dicto Monasterio pertinentium et pro omni jure quod cretensis Ecclesia in predictis possessionibus sibi competere dicere posset, dabunt et assignabunt sive dati et assignati facient dicto Domino Archiepiscopo et Canonicis et Capitulo Cretensis Ecclesie, unum ex infrascriptis quattuor casalibus, positus in insula Crete, que sunt Comunis Venetiarum, quod placuerit eligere suprascripto Domino Archiepiscopo et suo Capitulo, et si unum ex predictis casalibus eligere noluerint, Dominus Dux et Comune Venetiarum facient sibi dari duo ex ipsis quattuor casalibus, videlicet ipsa duo, que magis placebunt danda dicto Domino Duci et suo Consilio; et remaneant in

ὁ κύριος Δούξ καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ἢ ἄλλοι ἐν ὀνόματι αὐτῶν νὰ λάβουν, νὰ κρατοῦν καὶ ἡσύχως ἔσαι νὰ κατέχουν, πάσας καὶ κάθε μίαν χωριστά, τὰς γαίας καὶ τὰ κτήματα τὰ ἀνήκοντα ἢ σχετιζόμενα καθ' οἷον δῆποτε τρόπον ἢ δίκαιον εἰς τὸ εἰρημένον μοναστήριον Πάλαι, ὑπὸ οἷον δῆποτε ὄνομα καὶ ἂν εἶναι κατακεχωρημένα, παραμένοντος οὐχ' ἦτον τοῦ ρηθέντος μοναστηρίου Πάλαι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῶν προειρημένων κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας· καὶ ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν ὑπὸ τύπον ἀνταλλαγῆς τῶν εἰρημένων κτημάτων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ρηθὲν μοναστήριον, καὶ ἀντὶ παντὸς δικαιώματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ ἡ Κρητικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τῶν προειρημένων κτημάτων, θὰ δώσουν καὶ θὰ ἐπιδικάσουν, εἴτε, δοθὲν καὶ ἐπιδικασθὲν, θὰ ἀναγνωρίσουν ὡς ἀνήκον εἰς τὸν κύριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἑκ τῶν κάτωθι τεσσάρων χωρίων, τῶν κειμένων ἐν τῇ νήσῳ Κρήτη καὶ τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν, οἷον δῆποτε ἠθέλεν ἀρέσει εἰς τὸν ὡς ἄνω κύριον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸ Καπίτουλόν του νὰ ἐκλέξῃ· καὶ ἂν δὲν θὰ ἠθέλον νὰ ἐκλέξουν ἐν ἑκ τῶν εἰρημένων χωρίων, ὁ κύριος Δόγης καὶ τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν θὰ ἐνεργήσουν νὰ δοθοῦν δύο ἐξ αὐτῶν τῶν τεσσάρων χωρίων, δηλαδή αὐτὰ τὰ δύο τὰ ὁποῖα θὰ προτιμήσουν νὰ δοθοῦν οἱ κύριοι Δόγης

electione dicti Domini Archiepiscopi et Capituli, unum casale ex dictis quatuor, vel duo capere ex eis que sibi dabuntur, et postquam elegerit Dominus Dux cum suis Consilijs mandabit expresse quod in eo vel ex eis quod vel que dictus Dominus Archiepiscopus vel Dominus Dux, secundum premissam formam / / / / / elegerit, ponatur in tenutam et possessionem, et quod id vel ea habeat et teneat et possideat nomine Comunis plane, libere, et quiete, cum omnibus juribus, honorificentijs et pertinentijs suis, quodam modum Comune Venetiarum, id vel ea tenet et possidet, ita tamen quod propterea non inteligitur quod illi qui hodie tenent, et possident nomine Comunis dicta casalia expellantur propter hoc cambium de casalibus ipsis sive casale, sed ipsa casalia ipsi habeant et teneant usque compleverint suos terminos et factum quem consueverunt reddere Comuni redant dictis Dominis Archiepiscopis, Canonicis et Capitulo de suis successoribus, vel quibus jus suum deberint, secundum conventiones et pacta que ipsi tenentes habent, cum Comuni Venetiarum in Creta et postquam terminum erunt completi, quod

καὶ τὸ Συμβούλιόν του· καὶ θὰ μείνη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἰρημένου κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου ἐν χωρίον ἐκ τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἢ δύο νὰ λάβουν ἐξ αὐτῶν αἶνα θὰ τοὺς προταθοῦν· καὶ ἀφοῦ ἐκλέξει ὁ κύριος Δόγης μετὰ τῶν Συμβούλων του θὰ ἐντείλη εἰδικῶς ὅπως αὐτὸ ἢ αὐτά, τὸ ὅποῖον ἢ τὰ ὅποια ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ἢ ὁ κύριος Δόγης ἐξέλεξεν κατὰ τὸν προεκτεθέντα τρόπον, τεθῆ εἰς κτῆσιν καὶ κατοχὴν καὶ ὅπως τοῦτο ἢ ταῦτα ἔχη καὶ κρατῆ καὶ κατέχη ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ πλήρως, ἐλευθέρως καὶ ἡσύχως, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων, τῶν πρὸς τιμὴν διδομένων καὶ τῶν ἀνηκόντων αὐτοῖς, καθ' ὃν τρόπον τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν τοῦτο ἢ ταῦτα κρατεῖ καὶ κατέχει, οὕτως ὅμως ὥστε ἐκ τούτου νὰ μὴ νοεῖται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι σήμερον κρατοῦν καὶ κατέχουν ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ τὰ εἰρημένα χωρία θὰ ἐκβληθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνταλλαγῆς αὐτῆς ἐξ αὐτῶν τῶν χωρίων ἢ τοῦ χωρίου, ἀλλ' αὐτοὶ θὰ τὰ κατέχουν καὶ θὰ τὰ κρατοῦν ἕως νὰ συμπληρώσουν τὰ διατεταγμένα χρονικὰ ὅρια· καὶ τὸ ἐνοίκιον τὸ ὅποῖον κατέβαλλον κανονικῶς εἰς τὸ Κοινὸν θὰ τὸ ἀποδίδουν εἰς τοὺς εἰρημένους κυρίους Ἀρχιεπισκόπους, Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον, καὶ εἰς τοὺς διαδόχους των ἢ εἰς οἷονδήποτε θὰ ὄφειλον κατὰ τὰς συμβάσεις καὶ συμφωνίας τὰς ὁποίας αὐτοὶ κρατοῦν μετὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἐν Κρήτῃ· καὶ ἀφοῦ συμπληρώσουν τὸ διατεταγμένον ὄριον τὸ χωρίον τοῦτο ἢ τὰ

electione dicti Domini Archiepiscopi et Capituli, unum casale ex dictis quatuor, vel duo capere ex eis que sibi dabuntur, et postquam elegerit Dominus Dux cum suis Consilijs mandabit expresse quod in eo vel ex eis quod vel que dictus Dominus Archiepiscopus vel Dominus Dux, secundum premissam formam / / / / ellegerit, ponatur in tenutam et possessionem, et quod id vel ea habeat et teneat et possideat nomine Comunis plane, libere, et quiete, cum omnibus juribus, honorificentijs et pertinentijs suis, quodam modum Comune Venetiarum, id vel ea tenet et possidet, ita tamen quod propterea non inteligitur quod illi qui hodie tenent, et possident nomine Comunis dicta casalia expellantur propter hoc cambium de casalibus ipsis sive casale, sed ipsa casalia ipsi habeant et teneant usque compleverint suos terminos et factum quem consueverunt reddere Comuni redant dictis Dominis Archiepiscopis, Canonicis et Capitulo de suis successoribus, vel quibus jus suum deberint, secundum conventiones et pacta que ipsi tenentes habent, cum Comuni Venetiarum in Creta et postquam terminum erunt completi, quod

καὶ τὸ Συμβούλιόν του· καὶ θὰ μείνη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἰρημένου κυρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου ἐν χωρίον ἐκ τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἢ δύο νὰ λάβουν ἐξ αὐτῶν ἅμυνα θὰ τοὺς προταθοῦν· καὶ ἀφοῦ ἐκλέξει ὁ κύριος Δόγης μετὰ τῶν Συμβούλων του θὰ ἐντείλῃ εἰδικῶς ὅπως αὐτὸ ἢ αὐτά, τὸ ὁποῖον ἢ τὰ ὁποῖα ὁ εἰρημένος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος ἢ ὁ κύριος Δόγης ἐξέλεξεν κατὰ τὸν προεκτεθέντα τρόπον, τεθῆ εἰς κτῆσιν καὶ κατοχὴν καὶ ὅπως τοῦτο ἢ ταῦτα ἔχη καὶ κρατῆ καὶ κατέχη ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ πλήρως, ἐλευθέρως καὶ ἡσυχως, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων, τῶν πρὸς τιμὴν διδομένων καὶ τῶν ἀνηκόντων αὐτοῖς, καθ' ὃν τρόπον τὸ Κοινὸν τῶν Βενετῶν τοῦτο ἢ ταῦτα κρατεῖ καὶ κατέχει, οὕτως ὅμως ὥστε ἐκ τούτου νὰ μὴ νοεῖται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι σήμερον κρατοῦν καὶ κατέχουν ἐν ὀνόματι τοῦ Κοινοῦ τὰ εἰρημένα χωρία θὰ ἐκβληθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνταλλαγῆς αὐτῆς ἐξ αὐτῶν τῶν χωρίων ἢ τοῦ χωρίου, ἀλλ' αὐτοὶ θὰ τὰ κατέχουν καὶ θὰ τὰ κρατοῦν ἕως νὰ συμπληρώσουν τὰ διατεταγμένα χρονικὰ ὅρια· καὶ τὸ ἐνοίκιον τὸ ὁποῖον κατέβαλλον κανονικῶς εἰς τὸ Κοινὸν θὰ τὸ ἀποδίδουν εἰς τοὺς εἰρημένους κυρίους Ἀρχιεπισκόπους, Κανονικοὺς καὶ τὸ Καπίτουλον, καὶ εἰς τοὺς διαδόχους των ἢ εἰς οἷονδήποτε θὰ ὄφειλον κατὰ τὰς συμβάσεις καὶ συμφωνίας τὰς ὁποίας αὐτοὶ κρατοῦν μετὰ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν ἐν Κρήτῃ· καὶ ἀφοῦ συμπληρώσουν τὸ διατεταγμένον ὄριον τὸ χωρίον τοῦτο ἢ τὰ

tenent Nicolaus Pasqualigo et illi de Cha Pantaleo; quibus sic perlectis, ac diligenter per eundem Dominum Patriarcham discussis et eum expositis et examinatis, nihilque invento, quod non possit pro bono pacis et partis utriusque quiete in paciencia tolerare // // // idcirco Idem Dominus Patriarcha ad honorem Dei Virginisque Marie Matris eius, sanctorumque omnium, et Sancte Romane ac universales Ecclesie et Constantinopolitane, cui predicta cretensis Ecclesia est immediate subjecta et partium predictarum statum pacificum et quietum, habito etiam consilio et consensu Constantinopolitani Capituli ibidem presentis predictis pactis, conventionibus et permutationibus inter predictas partes habitis et firmatis sive firmandis, et roborandis sub forma predicta, suam auctoritatem, consensum adhibuit pariter et decretum, mandans mihi notario infrascripto quod de predictis facere publicum instrumentum, ac ipsum voluit ad maiorem huius rei firmitatem et future rei memoriam sua debere bulla fulciri. Acta in Nigroponte, in salla Patriarchalis palacij, in presentia antedicti Domini Capitanei Nigropontis Civitatis et

ποῖον κρατοῦν ὁ Νικόλαος Pasqualigo καὶ οἱ τοῦ οἴκου τῶν Pantaleo. Τῶν ὁποίων οὕτω ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Πατριάρχου συζητηθέντων, ἐκτεθέντων καὶ ἐξετασθέντων καὶ μηδενὸς εὐρεθέντος δυναμένου νὰ μὴν εἶναι ἀνεκτὸν ἐν ὑπομονῇ ἐπ' ἀγαθῷ εἰρήνης καὶ πρὸς ἡσυχίαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὁ ἴδιος ὁ κύριος Πατριάρχης εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Μητρὸς Αὐτοῦ Παρθένου Μαρίας, πάντων τῶν Ἀγίων καὶ τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς καὶ Οἰκουμενικῆς καὶ Κωνσταντινοπολιτικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ προειρημένη Κρητικὴ Ἐκκλησία ἀμέσως ὑπόκειται, καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰρητικοῦ καὶ ἡσύχου καθεστῶτος τῶν προειρημένων μερῶν, ζητηθείσης ἅμα τῆς συμβουλῆς καὶ συναίνεσεως τῆς Κωνσταντινοπολιτικῆς Συνόδου, παρουσίας εἰς τὰς προειρημένας συμφωνίας, συμβάσεις καὶ ἀνταλλαγάς, τὰς γενομένας μεταξὺ τῶν προειρημένων μερῶν καὶ κυρωθείσας ἢ μελλούσας νὰ κυρωθοῦν καὶ νὰ καταστοῦν ἰσχυραὶ ὑπὸ τὴν προειρημένην μορφήν, παρέσχεν ἐπίσης τὴν συναίνεσιν καὶ ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, ἐντελλόμενος ἅμα εἰς ἐμὲ τὸν ὑπογεγραμμένον συμβολαιογράφον νὰ καταρτίσω δημοσίαν πράξιν περὶ τῶν ἀνωτέρω καὶ ταύτην ἠθέλησεν, πρὸς μείζονα τοῦ πράγματος ἀσφάλειαν καὶ μέλλουσαν μνήμην, νὰ σφραγίσῃ διὰ τῆς σφραγίδος του.

Ἐγένετο ἐν Νigroponte, ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Πατριαρχικοῦ Παλατίου, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ προειρημένου κυρίου Καπιτάνιου τῆς πολιτείας

Insule, eiusque consiliarij suprascripti; hoc pro parte Illustrissimi Domini Ducis et Comunis Venetiarum fieri cum instantia postulantium, presentibus ad hec omnia testibus convocatis et specialiter rogatis: reverendo in Christo parte Domino fratre Urbano Dei gratia episcopo Adronicense; Domino Leonardo Pisani archidiacono thebbano; domino Angelo Venerio, canonico Ecclesie Sancti Marci de Venetiis, vicario Domini Archiepiscopi atheniensis; presbitero Nicolao Borro cancellario antedicti Domini Capitani et Baiuli; presbitero Jacobo Rosso de Venetiis; Joanne de Garessendis archidiacono colossense; presbitero Petro parochiano Carminum, Marino et Jacobo De Montefelone canonicis da Valien...?...; Perencello Mauroceno, Marco Rosseli armirato Nigroponte, De Olay de Fontanabona et alijs et presente etiam discreto viro Petro Liberij canonico cretense procuratore ac nuntio antedicti Domini Archiepiscopi et Capituli cretensis Ecclesie etiam predicta requirente et fieri postulante pro parte Domini Archiepiscopi et Capituli antedicti, curense anno Dominice Na-

καὶ τῆς νήσου τοῦ Νίγροποντε καὶ τοῦ ὡς ἄνω συμβούλου αὐτοῦ. Τοῦτο ἐγένετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου Δόγη καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βενετῶν, ἐπιμόνως ζητούντων αὐτό, ἐπὶ παρουσίᾳ εἰς πάντα ταῦτα μαρτύρων συγκληθέντων καὶ εἰδικῶς ἐνταλέντων: τοῦ σεβασμίου ἐν Χριστῷ Πατρὸς κυρίου ἀδελφοῦ Οὐρβανοῦ, χάριτι Θεοῦ ἐπισκόπου Andronicensis· τοῦ κυρίου Λεονάρδου Πιζάνου, ἀρχιδιακόνου Θηβαίου· τοῦ κυρίου Ἀγγέλου Βενερίου, κανονικοῦ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας, βικαρίου τοῦ κυρίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν· τοῦ πρεσβυτέρου Νικολάου Βορρο, τοῦ καγκελλαρίου τοῦ προειρημένου κυρίου Καπετάνιου καὶ Βαϊούλου· τοῦ πρεσβυτέρου Ἰακώβου Rosso ἐκ Βενετίας· τοῦ Ἰωάννου de Garressendis, ἀρχιδιακόνου τῶν Κολοσσῶν· τοῦ πρεσβυτέρου Πέτρου, ἐφημερίου τῶν Carminum· τῶν Μαρίνου καὶ Ἰακώβου De Monte Felone, κανονικῶν ἐκ Βαλέντσας⁷⁴ τοῦ Perencello Mauroceno· τοῦ Μάρκου Rosseli ὀπλουργοῦ (;) ἐκ Νίγροποντε· τοῦ De Oley ἐκ Fontanabona καὶ ἄλλων· καὶ παρόντος ἐπίσης τοῦ διακεκριμένου ἀνδρὸς Πέτρου Liberij, κρητὸς κανονικοῦ, ἐπιτετραμμένου καὶ ἀπεσταλμένου τοῦ προειρημένου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Καπίτουλου τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ προειρημένα ζητοῦντος καὶ νὰ γίνουν αἰτουμένου ἐκ μέρους τοῦ κυ-

⁷⁴) Ὑποθέτω πὼς πρόκειται γιὰ τὴν πόλιν τῆς Ἄνω Ἰταλίας Valenza, στὴν περιφέρεια τῆς Ἀλεξάνδρειας.

tivitatis 1321, indictione 4 Die 19 mensis maij. Ego Joannes Tito de Clugia maiori, imperiali auctoritate notarius publicus et ipsius Domini Patriarche ad acta sua auctoritatis constitutus hijs omnibus rogatus interfui et de ipsis Domini Patriarche mandato / / / / predicta legi, scripsi et modo consueto, signo ac nomine publicavi, ac robaravi, et quia superius fit mentio quod Dominus Archiepiscopus, Canonici et Capitulum Cretensis Ecclesie debent habere tenere et possidere quicquid de predictis ecclesijs et monasterijs, hospitalibus et (xenodochijs) tenuerunt et possiderunt et tenebant et possidebant in suburbijs Candide, usque ad tempus quo ipse Dominus Archiepiscopus modo ultimo, causa veniendi Venetias, recessit de Insula Crete, voluerunt et in condordia fuerunt Syndici suprascripti quod tempus predictum pro securitate partium declararetur, et sic concordantes fuerunt et pro certo declaraverunt quod ipse Dominus Archiepiscopus modo ultimo causa veniendi Venetias, recessit de insula Crete in 1320, indictione 3, de mense Maij; unde ambo dicti

ρίου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ προειρημένου Καπιούλου, τρέχοντος ἔτους ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως 1321, ἰνδικτιῶνος 4ης, ἡμέρα 19η μηνὸς Μαΐου. Ἐγὼ δὲ Ἰωάννης Τίτο ἐκ Clugia⁷⁵, μείζονι αὐτοκρατορικῇ ἐντολῇ δημόσιος συμβολαιογράφος καὶ τοῦ ἰδίου κυρίου Πατριάρχου ἔξουσιοδοτημένος εἰς σύνταξιν τῶν πράξεων εἰς πάντα ταῦτα ἐνταλεῖς παρευρέθην καὶ περὶ αὐτῶν ἐντολῇ τοῦ ἰδίου Κυρίου Πατριάρχου τὰ προειρημένα ἀνέγνωσα, ἔγραψα καὶ κατὰ τὸν εἰωθότα τρόπον ὑπογράφω καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομά μου ἐδημοσίευσα καὶ κατέστησα ἰσχυρά· καὶ ἐπειδὴ ἀνωτέρω γίνεται λόγος ὅτι ὁ κύριος Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ Κανονικοὶ καὶ τὸ Καπίτουλον τῆς Κρητικῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἔχουν, νὰ κρατοῦν καὶ νὰ κατέχουν ὅ,τι δῆποτε ἐκ τῶν προειρημένων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, ὀσπιταλίων καὶ ξενοδοχείων εἶχον κρατήσαι καὶ εἶχον ὑπὸ τὴν κατοχὴν των καὶ ἐκράτουν καὶ κατεῖχον εἰς τὰ προάστεια τοῦ Χάνδακος μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος κύριος Ἀρχιεπίσκοπος τελευταῖον ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης, ἵνα ἔλθῃ εἰς Βενετίαν, ἠθέλησαν καὶ συνεφώνησαν οἱ ὡς ἄνω Σύνδικοι νὰ δηλώσουν τὸν προειρημένον χρόνον δι' ἑξασφάλισιν τῶν μερῶν καὶ οὕτω σύμφωνοι ὑπῆρξαν καὶ ὡς βέβαιοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ αὐτὸς κύριος Ἀρχιεπίσκοπος τελευταῖον ἀπεχώρησε τῆς νήσου Κρήτης ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν

⁷⁵) Clugia ἔλεγαν τότε οἱ Βενετσάνοι τὴ σημερινὴ πόλη Chioggia, στὴν νότια ἄκρη τῆς Laguna Veneta.

Syndici Syndicarijs nomimbus quibus supra, omnibus sic peractis rogaverunt me Baxanum notarium infrascriptum quod de predictis omnibus facere deberem unum et plura eiusdem tenoris publica et autentica instrumenta.

Ego Baxanus apostolica et imperiali auctoritate notarius publicus et scriba Ducatus Venetiarum, hijs suprascriptis omnibus pactis, conventionibus, et decisionibus interfui et rogatus a Syndicis suprascripta omnia et (singula) complevi et roboravi.

Ego Jacobus de Jordanis aule imperiali auctoritate notarius et Cancellarius Crete predictis interfui et rogatus scripsi et publicavi.

Βενετιάν ἐν ἔτει 1320, ἰνδικτιῶνος 3ης, μηνὶ μαΐῳ». «Ἀκολουθῶς ἀμφοτέρω οἱ εἰρημένοι Σύνδικοι, ἐν τῇ ὡς ἄνω συνδικικῇ ιδιότητι των, περαιωθέντων οὕτω πάντων, ἐνετείλαντο εἰς ἐμὲ τὸν Βαχανὺς, ὑπογεγραμμένον συμβολαιογράφον, ὅτι ἔδει δι' ἅπαντα τὰ προειρημένα νὰ καταρτίσω ἓνα καὶ πλείονα τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου δημόσια καὶ αὐθεντικὰ συμβόλαια. Ἐγὼ ὁ Βαχανὺς, ἀποστολικῇ καὶ αὐτοκρατορικῇ ἐγκρίσει δημόσιος συμβολαιογράφος καὶ δουκικὸς γραφεὺς τῶν Βενετῶν, εἰς πάσας τὰς ὡς ἄνω συμφωνίας, συμβάσεις καὶ ἀποφάνσεις παρευρέθην καὶ ἐνταλὲς ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω Συνδίκων πάντα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ καθ' ἕκαστον ἐπεραίωσα καὶ κατέστησα ἰσχυρά.

Ἐγὼ Ἰάκωβος de Jordanis, ἐγκρίσει τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς συμβολαιογράφος καὶ καγκελλάριος τῆς Κρήτης εἰς τὰ ἄνωτέρω παρευρέθην καὶ ὡς ἐνταλμένος ἔγραψα καὶ ἐδημοσίευσα.

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ